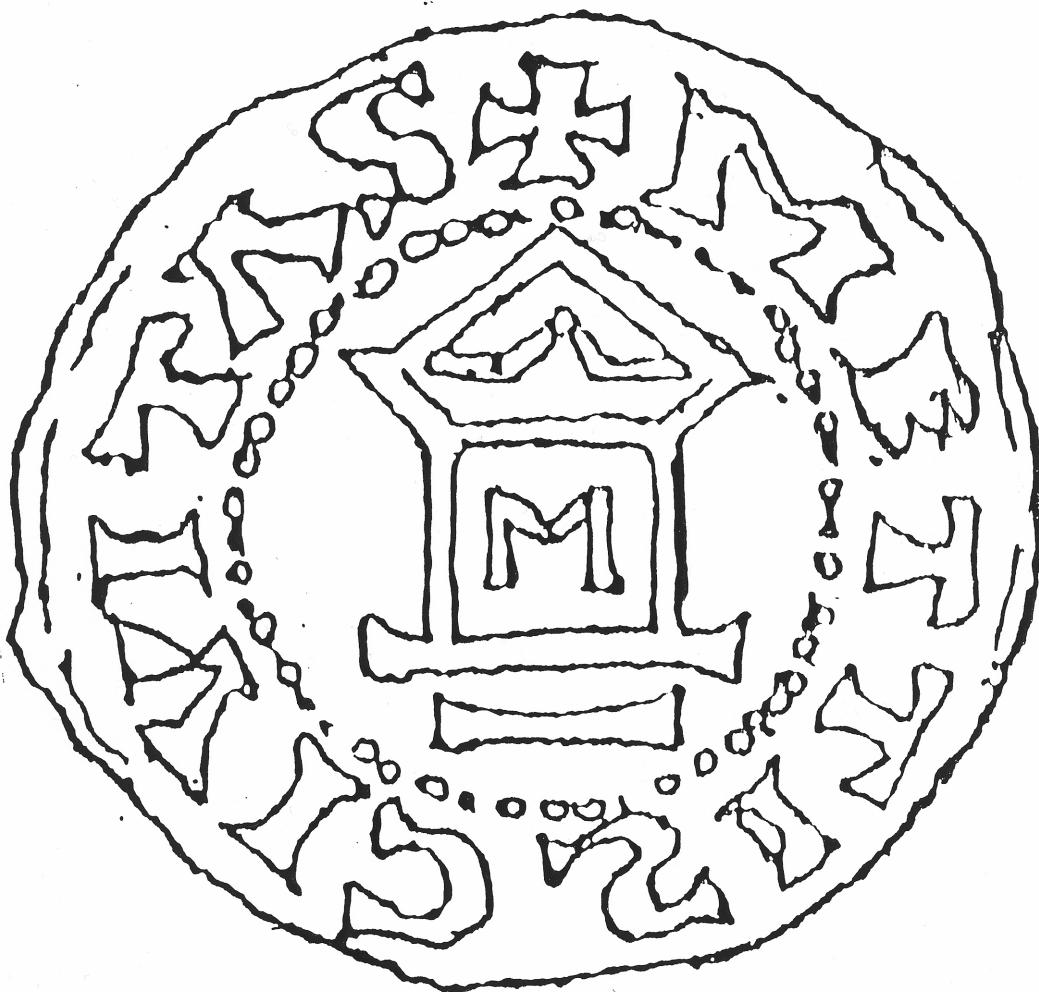

DEN BISKOPLIGA MYNTNINGEN I METZ

En studie baserad på de svenska vikingatida fynden

C-uppsats i Arkeologi
av Susanna Alleson
Vårterminen 1992
Stockholm
Handledare Kenneth Jonsson

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

I	Inledning	3
	Frågeställningar och syfte	3
	Materialavgränsning	3
	Begreppsdefinitioner	4
	Teoretisk och metodisk bakgrund	5
II	Bakgrund	7
	Historik	7
	Forskningshistorik	8
III	Materialpresentation och analys	9
	B. Dietrich I (964-984)	9
	B. Adalbero II (984-1005)	10
	B. Dietrich II (1005-1046)	12
	B. Adalbero III (1047-1072)	15
	B. Hermann (1073-1090)	16
	B. Poppo (1090-1103)	18
	B. Poppo / B. Adalbero IV (1090-1103)	19
	B. Adalbero IV (1090-1115)	20
	B. Dietgar / H. Simon von Oberlothringen (1115-1120)	22
	B. Stephan (1120-1163)	23
	Övrigt material.	25
	St. Trond	25
	Remiremont	25
	Övriga	26
IV	Sammanfattning och resultat	27
V	Referenser	28

Appendix

Sammanställningen över vikingatida mynt från Metz funna i Sverige

Fig.1. Biskopdsömena i Tyskland under vikingatiden. Efter S. Weinfurth och S.M. Sierfarth (red.), Die Reichskirche in der Salierzeit. Sigmaringen 1991.

I. INLEDNING

Vikingatiden karaktäriseras främst som plundringstågens och silverskatternas tid. I vikingatidens svenska silverskatter har de tyska mynten en mycket betydande andel. Huvuddelen av importen sker under 990-talet och 1000-talet. Redan på 800-talet började i Tyskland den process som kallas myntväsendets feodalisering (Malmer 1968, s. 49). Rätten att prägla mynt, som tidigare varit förbehållen kungen, överläts till biskopar, grevar etc.

En noggrann studie över en bestämd feodal myntning borde kunna spegla präglingsförhållandena på myntorten och dess grannskap. Jag har följaktligen valt biskopens av Metz myntning i Oberlothringen.

Jag har under läsåret 1991/92 skrivit denna C-uppsats hos Numismatiska forskningsgruppen på Sandhamnsgatan i Stockholm. Jag vill härmed tacka alla på denna arbetsplats för att de varit så vänliga och tillmötesgående.

Särskilt vill jag varmt tacka min handledare Kenneth Jonsson, som verkligen givit mig sin tid och har ett ovärderligt tålamod!

Frågeställningar och syfte

Frågorna före och efter insamlandet och sammanställningen av materialet skiljer sig en hel del från varandra. Innan var den primära frågan om det överhuvudtaget var möjligt att göra en bedömning av materialet eller om kontakterna och importen varit alltför obetydlig. Redan under sammanställningen, innan själva tolkningen, tedde sig svaret självklart på denna fråga. Frågan blev istället om man utifrån dessa uppgifter kunde få fram en kronologi över denna myntprägling med relativa och kanske t.o.m. exakta präglingsperioder? Hur är typerna fördelade på regenter och har flera typer präglats samtidigt?

Syftet med denna uppsats är att sammanställa en kronologi för alla mynt präglade för biskopen i Metz samt se hur typerna ändras över tiden.

Materialavgränsning

Materialet till denna uppsats består av alla fynd i Sverige med mynt präglade för biskopen i Metz. Dessa har jag sammanställt utifrån dels publicerat, dels opublicerat material.

Jag gick först igenom alla vikingatida fynd i Sverige innehållande tyska mynt och noterade de inventarienummer som innehöll mynt från Metz och övriga berörda orter samt antalet mynt från dessa orter i varje enskilt fynd. Denna information har jag hämtat ur en bok av Gert Hatz som gavs ut 1974 där sammansättningen av alla fynd redovisas summariskt (Hatz 1974). Därefter gick jag igenom opublicerade, noggranna myntbestämningar av alla tyska mynt i svenska fynd. I dessa pärmar ges uppgift om antal funna mynt, myntort, myntherre, vikt samt typ. Har typ ej angivits har jag utifrån en skriftlig beskrivning bestämt typ. Dessa uppgifter är sammanställda av Peter Berghaus, Vera och Gert Hatz och har varit till ovärderlig hjälp, en förutsättning för att denna undersökning kunnat genomföras. Jag får härmed tacka dem för att jag fått använda mig av deras ännu opublicerade listor.

Hittills publicerade Corpus Nummorum Saeculorum-volymer, en serie som är under utgivande i syfte att publicera alla svenska fynd i detalj, hittills täckande Dalarna, Östergötland, Gotland samt Skåne, har utnyttjats. Kungliga myntkabinetets nyförvärvade fynd, publicerade i NNÅ (1981, 1982 samt 1983-84) har också bidragit med detaljerade uppgifter. Vidare finns ett större antal fynd som publicerats i olika sammanhang. Dessutom har jag själv typbestämt ett antal obestämda mynt på Kungliga Myntkabinetet.

Biskopen i Metz präglade även mynt på andra orter än Metz, varför dessa också tagits upp och räknats till mitt material. Myntorterna är följande:

<i>Myntherre:</i>	<i>Myntort:</i>	<i>Biskopsdöme:</i>
B. av Metz	1. Metz	Metz
B. av Metz	2. Epinal	Toul
B. av Metz	3. Marsal	Metz
B. av Metz	4. Rimlingen	Metz
B. av Metz	5. Bockenheim	Metz
B. av Metz	6. Saarburg	Metz
B. av Metz	7. Saarwerden	Metz
B. av Metz	8. Remiremont	Metz
B. av Metz	9. St. Trond	Lüttich

Under Metz som huvudmyntort träder under Dietrich II (1005-1046) Epinal, Marsal och Saarburg fram som myntorter. I slutet av 1000-talet eller i början av 1100-talet träder även Bockenheim, Remiremont, Rimlingen och

Saarwerden fram. I de sistnämnda orterna gav salthandeln en ekonomisk högkonjunktur, som i sin tur främjade myntpräglingen (Kluge 1991, s. 71). Det uppges även att biskopen av Metz under viss tid präglat för klostret S:t Trudo i St. Trond (Kluge 1991, s. 110). Myntortens namn har varit det främsta kriteriet för bestämning av myntort. Har detta ej varit utsatt har skyddshelgonet varit avgörande. S:t Stephan är skyddshelgon för Metz, S:t Paulus för Saarburch, S:t Petrus för Remiremont och S:t Trudo för St. Trond.

Begreppsdefinitioner

Vikingatid

I numismatiska termer skiljer sig vikingatiden något från den tidsperiod som ur allmän arkeologisk syn brukar betecknas vikingatid, d.v.s. 800-1050. Man definierar den som den period då det kommer in ett stort antal mynt från en mängd olika länder. Därmed avser perioden 800-1150 vikingatiden i denna uppsats.

Sverige

Att tala om ett svenskt "rike" under vikingatid är inte riktigt, då landsgränser och territorium ej var av samma betydelse som idag. Materialet jag arbetat med har jag därför avgränsat till Sveriges nuvarande gränser. Skåne, Halland och Blekinge tillhörde vid denna tid Danmark. Blekinge förefaller ha tillhört Sverige till så sent som 1027 (Jonsson 1989, s. 139).

Depåfynd (skattfynd)

Med ett depåfynd avses fynd med två eller flera mynt deponerade vid samma tillfälle. Orsakerna till deponeringen kan vara flera. Ett antal mynt funna som ett halsband i en grav representerar t.ex. ett depåfynd.

Lösfynd

Ett lösfynd består av endast ett mynt. Övervägande delen av lösfynden är påträffade under arkeologiska utgrävningar på boplatser eller i gravar. Många fynd har även gjorts av en slump på åkrar och fält.

Myntort

Med myntort avses orten där en viss typ är präglad, även då en annan ords mynherre står för denna prägling, som exempel är Epinal myntort för 06:2a.

Mynten i min kronologi har fått sina benämningar efter typnummer, variant (=myntort) och variation. Detta system gör det möjligt att i framtiden lägga till ytterligare variationer på rätt plats, med appendixen "a" etc. Myntorternas numrering följer uppställningen ovan.

Ex.	01:1a	Typ 1, präglad i Metz, variation a.
	06:3ao	Typ 6, präglad i Marsal, obol till variation a.

Typ

Med en typ avses en grupp mynt med enhetligt motiv på åt- respektive frånsida (Jfr Dbg 15, 16 och 17). Inskrifterna kan däremot som regel variera så länge det är samma uppgift som lämnas, ex. ADALBERO/ADALBERO P / ADALBERO PRESVL, d.v.s. om titel förekommer eller ej. Samma typ kan präglas på mer än en myntort. Är myntorten en annan ersätts ofta biskopsnamnet av den aktuella myntorten, men myntet tillhör således samma typ som mynt präglade i huvudmyntorten Metz.

Variant

Typerna präglas ofta på flera orter och indelas då i varianter. Dessa varianter benämns med olika undersiffror (Jfr 6:1a och 6:2a).

Variation

Varianterna är i sin tur indelade i variationer. Dessa avser smärre skillnader inom samma variant, såsom kors, titel etc. Variationerna betecknas med olika bokstäver (Jfr 6:1a och 6:1b).

Dannenberg har inte behandlat variationer på ett konsekvent sätt. Sin första katalog kompletterade han under en 20-årsperiod. Under den tiden tillkom mycket nytt material, men det saknas en klar uppdelning i typer och variationer. Därför kan ej full hänsyn tagas till dessa och jag har inte tagit med dem (Jfr Dbg 51, se nedan).

Åtsida

Med åtsida avses i första hand den sida av myntet som bär myntherrens namn. Förekommer inte detta har jag sett till helgonbilden och helgonnamnet och definierar den sidan som åtsida.

Om en sida av ett mynt är dess åt- eller frånsida kan i vissa fall vara svårt att avgöra. Dannenberg har inte alls varit konsekvent i detta avseende och jag har för att få rätsida på det hela varit tvungen att noggrannt precisera detta samt gå igenom och ändra om många av hans uppställningar.

Frånsida

Med frånsida avses den sida som normalt har myntortens namn.

Präglingstid

Präglingstiden avser den tid då myntet präglats på myntorten. Då endast en typ är känd för en myntherre blir denna period densamma som regeringstiden för den aktuelle myntherren.

T.p.q. (*terminus post quem*)

T.p.q. avser tidigast möjliga präglingsår för det yngsta myntet i en skatt, d.v.s. anger när skatten tidigast kan vara nedlagd i jorden.

Importtid

Med importtid avses i denna uppsats den tid då en speciell mynttyp kommit in i Sverige på ett eller annat sätt. Denna period bedöms utifrån t.p.q. för de fynd där typen ingår. Den börjar vid tidigaste t.p.q. och man kan i de flesta fall följa dess utveckling genom att studera antalet mynt och fynd och därav få fram tiden för importens avtagande. Importen har också i många fall upphört redan innan senaste t.p.q. då det bara är cirkulationstiden som syns. Dessa två faktorer - importtid samt cirkulationstid - är svåra att hålla isär då de flyter in i varandra. Perioderna börjar alltid samtidigt och följs sedan åt parallellt, dock med fluktuationer i importtiden.

Cirkulationstid

Med cirkulationstid avses den tid då mynten uppträder i de svenska fynden, d.v.s. tiden mellan äldsta och yngsta t.p.q.

Teoretisk och metodisk bakgrund

Analysmetoden i denna uppsats bygger på relationerna präglingstid (p), importtid (i) och cirkulationstid (c) för varje mynttyp. Detta sker genom en jämförande studie, där jag jämför fynd med varandra som innehåller samma typ. Avsikten är att få fram en typordning samt att få klarhet i (huvudsakligen) präglingstiden för var och en av dessa typer. Detta är beroende av om kontakterna är bra, d.v.s. om typen är rikt representerad i Sverige, eller ej. När myntningen upphör i präglingsområdet finns möjligheten att de exporteras till ett annat område, ett sekundärt, för att sedan därifrån importeras till Sverige. Man måste därför ifrågasätta om t.p.q. är relevanta för präglingsområdet eller om de helt enkelt speglar ett annat område, det sekundära.

Vissa slutsatser kan dras redan från början, t.ex. att import- och cirkulationstid alltid måste börja samtidigt. För att lättare åskådliggöra detta ger jag några typexempel samt hur man kan tolka dessa:

Ex 1: p -----
 i -----
 c -----

Typen slutar cirkulera då präglingen upphör. Troligen har en ny mynttyp ersatt den gamla typen helt. Detta förhållande kan bara råda på själva myntorten då cirkulationstiden upphör samtidigt som präglingen.

Ex 2: p -----
 i -----
 c -----

Präglingen av mynttypen har upphört men myntet är fortfarande i cirkulation. Detta kan förekomma i präglingsområdet eller i ett närliggande område som har goda kontakter med myntorten. I det senare fallet kan man anta att typen upphört gälla lokalt i präglingsområdet medan den fortsatt att cirkulera ännu ett tag inom närliggande områden.

Ex 3: p -----
 i -----
 c -----

I detta fall upphör mynttypen ej att gälla lokalt på myntorten. Detta förhållande råder exempelvis på en ort som har mycket goda direkta kontakter med denna. Importen har i detta fall fortsatt även efter det att präglingen upphört eftersom typen inte upphört att gälla.

Ex 4: p -----
 i -----
 c -----

Exemplet redovisar ett eventuellt förhållande på myntorten eller inom ett område med mycket goda kontakter med myntorten. Troligen har mynttypen dock inte cirkulerat inom mottagarområdet utan deponerats i jorden snarast eftersom cirkulationstiden upphör exakt samtidigt som importperioden.

Ex 5: p -----
i -----
c -----

Detta fall illustrerar sämre kontakter/indirekt import. Mynten är dessutom bara intressanta så länge importen är aktuell. Deponeringen har troligen skett så fort mynten kommit in i landet. Någon cirkulering inom mottagarlandet (i detta fall Sverige) har ej varit aktuell.

Man har sällan kunnat bestämma präglingstiden närmare än till myntherrens hela regeringsperiod och i ett sådant fall kan ett sådant här exempel helt enkelt tyda på att typen är en av myntherrens senare, d.v.s. den börjar inte präglas förrän vid mitten av regeringstiden. Präglingstiden är helt enkelt förlagd för tidigt. Med följd härav blir importen i så fall direkt och exemplet liktydigt med ex. 4.

Ex 6: p -----
i -----
c -----

Kontakten är som i exemplet ovan eller präglingstiden är förlagd för tidigt. Cirkulationen har däremot varit av betydelse även här i Sverige, d.v.s. mynten har inte deponerats med en gång.

Ex 7: p -----
i -----
c -----

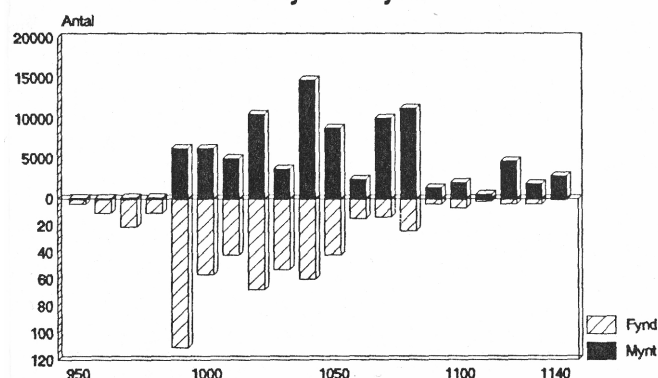
Exemplet tyder på mycket dåliga kontakter och handeln har definitivt skett indirekt. Präglingen har redan upphört då typen importeras till Sverige. Därefter deponeras den med en gång. Fortsätter cirkulationstiden efter importtiden har myntet dock cirkulerat här.

För att få fram diagrammen ovan har alla mynt först registrerats. Därefter har jag sammanställt diagram över varje typ, varianterna inom en och samma typ har förts samman för att få bättre t.p.q. I diagrammen redovisas hur många mynt av typ X som är funna varje decennium samt i hur många fynd. Diagrammen täcker 950-tal t.o.m 1140-tal. Den övre halvan redovisar antal mynt av respektive typ, medan den motsvarande nedre halvan visar antal fynd. Antalet typer kan tolkas olika. Ett stort antal av en viss typ kan t. ex. stå för antingen en lång importperiod eller en mycket intensiv kontakt. Har däremot präglingstiden visat sig vara kort medan importperioden verkar betydligt längre får man anta att importen sker ifrån ett sekundärt område.

Att redovisa hur många fynd mynten förekommer i är viktigt för avgörandet av när importen antas upphöra. Har man t.ex. ett stort antal mynt av en typ under en sen period då importen redan börjat avta är det ytterst väsentligt att kunna konstatera om alla är funna i ett fynd eller i ett flertal. Är de funna vid flera olika tillfällen får man en helt annan bild av importen. Man måste då anta att den efter en tids avtagande ökat igen. Har man däremot funnit alla dessa mynt i ett enda fynd hör fyndet till ett undantag och andra orsaker bör sökas. Det behöver inte betyda att importen upptagits igen, utan att någon helt enkelt samlat på sig mynt under en lång tid.

Då jag analyserat diagrammen har jag främst koncentrerat mig på den "första puckeln", d.v.s. början av importtiden. En snabb stegring av importen indikerar en direkt kontakt och det är då kurvan är relevant för att bestämma präglingstiden. Om början däremot är långsam kan orsaken dels vara den att präglingen inte är så stor i början eller dels tyda på indirekta kontakter. I vissa fall har typen helt enkelt varit felbestämd. Vid toppen av nedläggningstiden, eller strax efter det, upphör importen. Därefter cirkulerar mynten bara sekundärt hos oss och deponeras då och då.

Alla tyska mynt

Dessa diagram måste man jämföra med ett som omfattar alla tyska mynt. Generella är de extrema topparna på 1020- och 1080-talet. Skillnaden mellan dessa två toppar är dock att 1020-talet har många fynd, medan 1080-talet oftast har många mynt men få fynd. Diagrammen för respektive typ visar ofta samma trend som det som omfattar

alla tyska mynt. Dessutom kan man jämföra diagrammen för tidiga och sena typer och se om ”vågen” är lika.

Efter genomgången av varje typ följer en tabell där typ, Dbg-nr, antal, präglingstid samt t.p.q. redovisas. Detta är till för att göra kronologin mer överskådlig och lättare att förstå.

Jag har fått fram kronologin främst genom varje typs t.p.q. Problemet är där att man tydligt ser då importen börjar men det är desto svårare att se när den slutar. Jag har dock i varje enskilt fall försökt tolka importtiden och fått fram den kronologi som längre fram kommer att redovisas.

II. BAKGRUND

Historik

Som tidigare nämnts avser den numismatiska vikingatiden den period då det kommer in ett stort antal mynt från en mängd länder. Importen skiftar givetvis mellan olika delar av Sverige. Gotland har störst spännvidd, d.v.s. längst tid från det att importen börjar till dess att den slutar. De äldsta fynden har t.p.q. ca 800 och det yngsta 1143. Viktigt är att de internationella förbindelserna ej riktades åt samma håll som idag. Sverige vänder sig under vikingatiden främst mot öster, d.v.s. Ryssland. Via Dnjepr nådde man Svarta havet och därifrån nådde man Konstantinopel. Volgavägen ledde till Kaspiska havet och vidare till Bagdad. I sydväst låg sedan den spanske kalifens residens, medan London och Paris vid denna tid ter sig som relativt primitiva småstäder och främst Norges och Danmarks vikingar för ditåt p.g.a. de geografiska förhållandena (Malmer 1968, s. 8).

De tre huvudgrupperna är arabiska, engelska och tyska mynt. De fördelar sig över tiden så att arabiska dominerar fram till ca 980 då de tyska och engelska tar vid. Det sker då en ändring i importen från öst till väst. Efter 1050 är engelska mynt sällsynta, medan den tyska myntströmmen fortsätter. De arabiska mynten är exakt daterbara till skillnad från andra länders mynt. Präglingsåret är praktiskt taget alltid utsatt (Malmer 1968, s. 19).

Varför just Gotland uppvisar flest fynd (145.000 mynt i ca 700 fynd) kan förklaras genom dess centrala läge under vikingatiden. Efter Gotland följer Skåne och därefter Öland i fyndmängd. Karakteristiskt (främst på Gotland) för perioden 1060-1143 är att fynden i genomsnitt blir dubbelt så stora som under föregående hundraårsperiod. Lika många mynt förekommer fortfarande men fynden är färre och större, d.v.s. fler mynt i samma fynd.

De två tyska floderna Rhen och Elbe har sannolikt varit av mycket stor betydelse för den kommersiella distributionen, både från England och Tyskland, under vikingatiden. Floderna gjorde det inte bara lättare att nå stora handelscentra, utan måste även ha fyllt en funktion som viktiga handelsplatser för köpmän från många olika områden i (Nord)Europa. Den blandning av myntslag som är vanlig i de nordiska ländernas depåfynd förklaras troligast genom detta, d.v.s. om blandningen även uppträder väster eller söder om Danmark. Blandningen av mynt har alltså troligen skett längs dessa attraktiva handelsleder (Jonsson 1990, s. 142).

Under tidig vikingatid hade England, Tyskland samt områden längs ett stråk ned mot sydöst redan börjat en egen myntprägling. Fynden i dessa områden är sällsynta och enhetliga, d.v.s. mynten kommer från samma eller näraliggande områden och är präglade vid ungefär samma tid, medan de är vanligt förekommande och oenhetliga där man ej präglat egna mynt. En förklaring till detta kan vara att nord- och östeuropa var mindre ekonomiskt utvecklat än väst- och sydeuropa. Man räknade inte penningen utan vägde den istället och handlade enbart med metallvärdet. En annan förklaring kan vara den roll kungens makt spelat. I Tyskland hade man, om inte på nationell nivå så på lokal nivå, alltid starkt ledarskap som kontrollerade myntens cirkulering. I Sverige var administrationen sämre utvecklad. I extrema fall, som på Gotland, hade den svenske kungen ingen som helst makt och det fanns ingen möjlighet att kontrollera myntcirkulationen. Inte förrän importen nådde en låg volym och landets egen myntning kom igång kunde kungen kontrollera importen (Jonsson 1990, s. 1).

Fynden i Skandinavien påvisar ingen statisk, jämn importfrekvens, utan stora fluktuationer har förekommit. Största nedläggningsfrekvensen visar decennierna 990-1020 med ca 50 skattfynd. Dessa siffror är intressanta då nordiska anfall mot England på 990-talet tilltar i styrka och danagälden kommer att spela roll. Hur stor roll den spelat har dock diskuterats. Under Æthelred II (978-1016) gick det t.ex. hastigt utför med den anglosaxiska staten. Engelsmännen fick lida flera nederlag mot bl. a. Sven Tveskägg år 980 och 1003, varpå danagäld ett antal gånger betalades till vikingarna med ett visst antal år emellan. Detta har dock inte visat någon förändring i nedläggningsfrekvensen. Danagälderna under perioden 991-1018 uppgår till £ 216.500 och kan jämföras med 52 miljoner mynt (se tabell, Jonsson 1989 s. 2). Siffror är också delvis kända för heregälder, d.v.s. den regelbundna taxan England betalade för att hålla en flotta med vikingabesättning. Även om siffrorna är ungefärliga kan de inte på något sätt bevisas i materialet. Det förekommer t.ex. ingen ökning i myntantalet, vilket det borde inneburit. Dessutom finns mynten från 1006, då en danagäld utbetalades, dåligt representerade i fynden. Myntimporten fortsätter dessutom på en hög nivå efter 1018 och börjar avta långt innan heregälden slutat betalas 1051. Fynden

som kan knytas till gälderna är extremt få. Endast Tyskegaardfyndet ifrån Bornholm kan eventuellt kopplas till en vikingaråd mot England. Fyndet innehåller endast 34 mynt från Æthelred II (978-1016) (Jonsson 1990, s. 3). De importerade mynten är ofta i omlopp under långa perioder, d.v.s. de kan präglas vid ett tillfälle, importeras långt senare och vara i bruk ytterligare flera århundraden efter importen. Detta gör att mynten i fynden sträcker sig över långa tidsperioder: ibland upp till 300-400 år eller mer. Ett exempel är det hittills yngsta gotländska fyndet, funnet i Burge i Lummelunda, vari det äldsta, ett sassanidiskt mynt, ärpräglat år 584 och det yngsta är tysktpräglat efter 1143, alltså nära 600 år senare. Även den geografiska spännvidden är ofta stor, d.v.s. arabiska, engelska och tyska mynt förekommer ofta i samma fynd. Oftast har mynten kort omloppstid i ursprungsområdet och sprids ganska snart ut i världen.

Tyska mynt

I och med fördraget i Verdun 843 delades det Karolingiska riket i Västfrankiska, Mellersta och det Östfrankiska riket. År 911 dog den Karolingiska ätten ut och Östfrankiska riket blev tyska riket under konung Konrad I (911-918). Detta rike bestod då av Bayern, Franken, Sachsen och Schwaben. År 925 införlivades även Lothringen i det tyska riket.

Hertigarna i dessa fem stamhertigdömen utgjorde ett ständigt hot mot kungamakten. Myntningen var i början förbehållen konungen men den feodala myntningen ökade kraftigt under 990-talet. Syftet med denna delegering var från början kungens sätt att visa sin tacksamhet för hjälp till honom, men även för att göra mäktiga personer lojala mot honom. Kungens makt över präglingen släppte dock allt mer och till slut kunde högt uppsatta personer själva inleda myntning när de ville utan att först erhålla mynträtt av kungen (Hård & Jonsson 1986, s. 5).

Typrikedomen är enorm - mer än 2.000 olika typer under drygt 200 år (911-1125). Detta berodde på att utvecklingen gick skilda vägar i olika delar av Tyskland, vilket i sin tur ledde till en stor splittring av myntcirkulationen som fick mer och mer lokal prägel med olika viktsystem och av alltmer ökande feodal karaktär. Myntens normala nominal var en penning och de är präglade av silver. Vikten varierar mellan ca 0,9 g och 1,5 g. Vissa mynt är s.k. oboler, d.v.s. halvpenningar, vilket innebär att de ofta har samma motiv som penningen, men är bara hälften så stora och av halva vikten.

Allt som allt är ca 222.000 vikingatida mynt hittills funna i Sverige i 2.200 fynd. Ett fynd innehåller följaktligen i genomsnitt ca 100 mynt. Mest förekommande är de tyska som uppgår till ca 93.000 ex. Övriga stora myntgrupper är de arabiska (62.800 ex) samt de engelska (41.300 ex). Därefter följer ett långt hopp ned till de danska (ca 5.500 ex).

Orsaken till att mynten är så illa åtgångna - vikta och sönderklippta - kan vara att man kontrollerade metallen i myntet. Präglingen har ibland även hamnat halvt eller bitvis utanför plantsen. Främst om man jämför med de engelska mynten ter sig inskrifterna ofta förvirrande och meningslösa. Till skillnad från de lättdaterade arabiska mynten dateras de tyska efter regeringstid/ämbetstid (kung/kejsare, hertig, biskop o.s.v.). Om regeringstiden är lång blir den möjliga präglingstiden också lång.

De tyska mynten försvinner i samband med att de nordiska ländernas egna valutor får ökad betydelse. Detta sker betydligt tidigare i Danmark och i Norge än i Sverige. Där sker det redan på 1070- och 80-talen, i Sverige har den då aldrig omfattande myntningen avstannat i början av 1030-talet. Fynden i Sverige behåller alltså sin internationella karaktär flera decennier efter det att Danmarks och Norges nationella valuta slagit igenom där. Vid mitten av 1100-talet återupptas den svenska myntningen i samband med att silverflödet från utlandet upphör.

Forskningshistorik

Avgränsningen av mitt material har som framgått gjorts till biskopens i Metz myntning. Metz ligger i nuvarande franska provinsen Lorraine. Orten har omväxlande tillhört Frankrike och Tyskland men under den för mig aktuella perioden utgjorde Metz ett biskopsdöme i hertigdömet Oberlothringen. Fram till 400-talet hette staden Mediomatrici och efter det Mettis, varur den nuvarande namnformen senare bildats. Romarna ansåg staden strategiskt viktig och befäste den under sitt imperium. Vid delningen av Karolingerriket i Verdun 843 tillföll den kejsar Lothar (796-855) som det mellersta Karolingerrikets huvudstad och vid i sin tur detta rikets delning 870 det Östfrankiska riket. År 1552 föll Metz i fransmännens händer och blev en fransk provinsstad. Staden förblev fransk ända fram till 1871 då Frankrike i det fransk-tyska kriget kapitulerade och avträdde bl. a Metz till Tyskland. År 1918 blev Metz dock åter fransk.

Idag ligger Metz mitt i ett område med järnmalms-, kol- och annan tung industri. Staden är trångt och oregelbundet byggd. Mosel flyter igenom den och inte mindre än 15 broar är byggda över floden. Känd är dess gotiska katedral från 1200-talet samt en av de 9 stadsportarna - Deutsches Thor - en kastelliknande byggnad uppförd 1445 och som ännu bär spår efter Karl V:s belägring 1552. Staden har ca 120 000 inv. (1970).

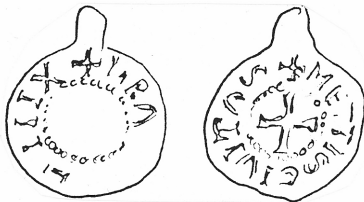
Under vikingatiden var Metz relativt stor och betydelsefull som myntort. I en sammanställning, som omfattar 74 myntorter, hamnar Metz på plats nr 56 (Hatz 1974, s. 43). Antalet funna mynt är ca 660 ex. och fördelade på ca 120 fynd. Jämfört med övriga orter i Oberlothringen är endast Trier och Andernach större. De största myntorterna i hela det Tyska riket är Köln, Mainz, Worms och Goslar. Otto-Adelheidpenningarna uppgår till

störst antal, ca 12.350 ex.

Vad som komplicerar bestämningen av mynten i denna uppsats är mångfalden av myntorter och att typerna ofta har anonyma myntherrar.

Mina studier har i huvudsak grundat sig på tidigare studier av en tysk amatörforskare vid namn Hermann Dannenberg. Han sammanställde typer för de tyska vikingatida mynten i en volym, som gavs ut i Berlin 1876. Därefter har tre kompletterande volymer tillkommit fram till år 1905. Han behandlar alla myntorter i alla fem stamhertigdömen och har i fallet Metz haft stor hjälp av fransmannen de Saulcys verk från 1830-talet (*Recherches sur les Monnaies des Evêques de Metz*. Metz 1833-35). Typerna är hos de Saulcy beskrivna och avtecknade. Visserligen, menar Dannenberg, är dennes bestämningar långt ifrån riktiga och innehåller en mångfald fel. Han anger skillnaderna mellan sina egna och de Saulcys åsikter och klargör olikheterna i deras kronologier. Dannenberg har i regel förlagt typerna till en senare tid än de Saulcy. Viktigast är kanske att de Saulcy inte hänförelse till Dietrich II:s långa regeringsperiod medan Dannenberg till honom för många av de typer som de Saulcy hänfört till Dietrich I. Det finns enligt Dannenberg inga bevis för att de skulle tillhöra Dietrich I. Dessutom regerade Dietrich I under en myntfattig period och Dietrich II under den tid som tillhör den kanske myntrikaste epoken under vikingatiden. Hans regeringstid varade också dubbelt så lång tid som Dietrich I:s. Ett enda mynt hade de Saulcy från början hänfört honom, men efter närmare studier bestämde han detta till Dietrich III (vilket Dannenberg i och för sig ansåg helt riktigt i detta fall).

Nya mynttyper samt varianter av dessa har dykt upp sedan Dannenberg 1876-1905 gav ut sitt verk i fyra volymer. Flertalet numismatiker har publicerat arbeten som innehåller kompletterande uppgifter till Dannenbergs, såsom exempelvis Salmo 1948. De omfattar bl. a. typer och varianter som hittats i Sverige. Andra mynt som inte finns med i Dannenberg redovisas i Cahn 1932, som för det mesta bygger på de Saulcys tidigare samling.

En myntprägling i Metz fanns redan före karolingisk tid. Den äldsta typen som är funnen i Sverige och präglad i Metz torde vara en efterprägling av en karolingisk typ. Präglingen var vid den tiden inte biskoplig utan kunglig och berör ej mitt material. Det enda exemplaret av denna typ ingår i Assartorpsfyndet med t.p.q. 1002. Samma typ (Salmo 1948, 4:1, s. 45) finns också som ett lösfynd från brandgravfältet i Huittinen i Finland. Dateringen för nedläggningen av detta lösfynd är svår att fastställa då gravfältet i Huittinen nyttjats sedan vendeltid. Myntet har bl.a. ett Karolusmonogram och Salmo benämner det (efter Dbg 1876, s. 446) som en efterprägling av Karl den Tjockes (876-887) mynt. Frågan är när denna efterprägling i så fall skett. I Morrison 1967 antas de sista mynten präglade i Metz för en karolingisk kung vara präglade under Ludvig IV (936-954) eller Ludvig V (986-987). Jag utesluter Ludvig V, eftersom den biskopliga myntningen då redan kommit igång i Metz under Dietrich I (964-984). Rent hypotetiskt kan man alltså anta att detta mynt är präglad efter Ludvig IV:s regeringstid, som alltså anses vara den siste karolingiske kungen som präglade i Metz, och innan den biskopliga präglingen kom igång under Dietrich I. Denna tid verkar vara lämpad för efterpräglingar och då börjar också myntimporten till Sverige från Metz. Tidigare än så torde inget mynt hamnat i Sverige. Denna typ tillhör dock en kunglig myntning och hör därför inte till mitt material.

Fyndet redovisas i t.p.q.ordning d.v.s. tidigast möjliga präglingstid för det mynt som bestämmer t.p.q., första tänkbara året då gruppen eller det enskilda myntet kan ha hamnat i jorden. T.p.q. kan däremot inte visa hur importmängden fördelar sig över tiden.

III. MATERIALPRESENTATION OCH ANALYS

Biskop Dietrich I (964-984)

Dietrich I var nära släkt till biskopsfamiljen samt en ansedd rådgivare till Otto den Store (936-973). Detsamma blev han för Otto II (973-983) och han var bl. a. dennes följeslagare under de misslyckade fälttågen i Italien. Det berättas t.e.x. att denne biskop år 968 grundade klostret St. Vincent i Metz och där inrättade ett myntverk. I Epinal anlade han en marknadsplats samt ett myntverk och erhöll mynträtt av Otto II (Dbg 1876, s. 70). Av dessa uppgifter är, enligt Dannenberg, endast marknadsplatsen övertygande. Övrigt går inte att bevisa. de Saulcy (de Sauley 1835) har tillskrivit Dietrich I denarer med ortsnamnet Epinal (Spinal) samt namnet DEODERICVS (Dbg

27, 28 samt 1407). Enligt Dannenberg talar allt dock för ett senare ursprung. T.p.q., vilka börjar 1011, bekräftar att Dannenberg har rätt. T.p.q. för Dbg 13 börjar däremot redan år 991 och kan således bara tillhöra Dietrich I och Dbg 14 (endast ett exemplar med t.p.q. 1070) är samma typ som den förra. Dessa två nominaler tillhör således en och samma typ (=typ 1). Resultatet blir att till Dietrich I hänförs mynt med biskopsnamnet DEODERICVS samt kejsarnamnet OTTO och till Dietrich II de typer som präglades i Epinal.

Att flera biskopar har samma namn har skapat stor oreda hos alla som uppställt kronologier över dessa typer.

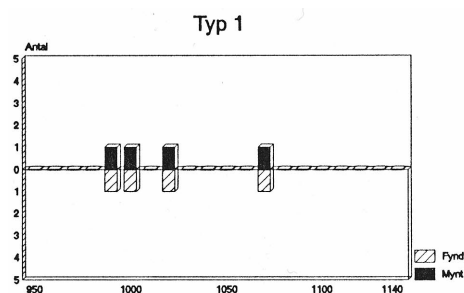
Typ 1

Bestämningen av dessa mynt är säker då endast en Dietrich är samtida med en kejsar Otto. Denne biskops myntning utgör typ 1 i min kronologi. De två nominalerna är Dbg 13 och Dbg 14.

De tre exemplaren av Dbg 13 ligger mellan 991 och 1027 och vittnar om en obetydlig import. Präglingen bör ligga antingen under Otto I:s (962-73) eller Otto II:s (973-83) kejsartid. Båda kejsarna ligger inom tiden för Dietrich I:s biskopsregering och det gör det omöjligt att bestämma vilken kejsare som avses.

Detsamma gäller för Dbg 14. Det enda myntet av denna typ som är funnet i Sverige ingår i fyndet från Stale med t.p.q. 1070.

Typ	Dbg	Antal	Präglingstid	T.p.q.
1:1a	13	3	968-984	991-1027
1:1ao	14	1		1070

Biskop Adalbero II (984-1005)

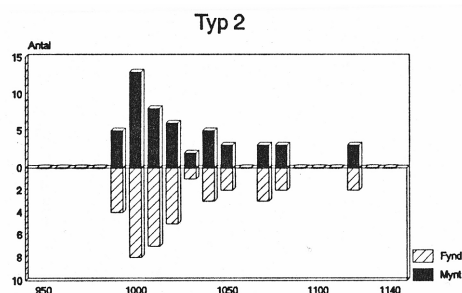
Adalbero II:s myntning omfattar tre typer (typ 2-4).

Typ 2

Typ 2 omfattar Dbg 11, 12 och 1404. Åtsidan visar en kyrka som har fyra pelare samt tak liknande tre torn och med inskriften ADELBERO (på Dbg 1404 även tillägget PR). Frånsidan visar ett kors med OTTO i vinklarna samt inskriften IMPERATOR. Dessa tre mynt utgör därför variationer av en och samma typ. Dannenberg hänför denna typ till Adalbero I. I ett fynd från Thionville, strax norr om Metz längs Mosel, påträffat 1886, ingick exemplar av Dbg 11 samt 12. Fyndet blev omedelbart efter finndet skingrat, men mynttyperna har blivit beskrivna. Petry skriver att enligt Serrure består fyndet till mer än 9/10 av mynt från Metz (Petry 1988, s. 31). Vidare berättar han att Quintards beskrivning 1888 av dessa mynt gav Maxe-Werly samma år anledningen att avföra denna typ från Adalbero I (929-964) samt istället föra den till hans bror-/systerson d.v.s. Adalbero II (984-1005).

T.p.q. övertygar mig om att detta stämmer, då perioden mellan prägling och import annars skulle vara onaturligt lång. Varför skulle importen av denna typ inledas först då flera andra typer avlöst varandra efter denna typ?

För typ 2 kan präglingstiden bestämmas relativt exakt då myntets frånsida bär kejsarnamnet OTTO i korsvinklarna samt inskriften IMPERATOR. Namnet avser troligen Otto II (973-983). Otto II:s tioåriga regering sammanfaller med Adalbero II:s biskopsregering. Cirkulationstiden och den förmodade importtiden börjar redan år 991 för Dbg 11. Enligt fyndmängden i histogrammet verkar importen ha pågått under en relativt lång period då fynden under stor del av cirkulationstiden är flera. Fr.o.m 1020-talet synes importen dock upphört. De yngsta fynden har t.p.q. 1085 (två fynd) samt 1089. Därefter följer ett markant hopp till Johannishusfyndet med t.p.q. 1120 och Runsberga med t.p.q. 1121, vilka måste ses som eftersläntrare. Utifrån denna kurva drar jag slutsatsen att importen av denna typ varit intensiv, hela 51 exemplar är funna i Sverige. Kontakterna verkar ha varit goda under denna tidiga period.

För Dbg 11 ligger fyra fynd under 900-tal (ett med t.p.q. 991 och tre med t.p.q. 999). Ytterligare 13 mynt är

representerade från 1000-talets första decennium. Om kontakten varit direkt eller indirekt är svårt att avgöra. Oberlothringen är ett hertigdöme som ligger på relativt stort avstånd från Sverige och kontakterna torde inte vara lika självklara som t.ex. de mellan Sverige och Sachsen i norra Tyskland. Å andra sidan är förutsättningarna för snabba handelsvägar bra. Via Rhen och Mosel nådde man staden Metz relativt snabbt och enkelt. Handeln var fortfarande under denna tid helt beroende av och dominerande längs flodvägarna.

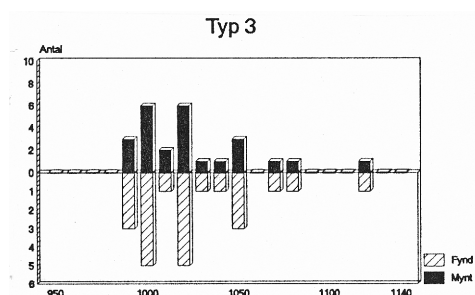
I stort detsamma gäller för Dbg 12. Nedläggningen börjar år 999 men upphör redan 1056. Perioden innefattar endast tre ex. och dessa har säkerligen hamnat slumpmässigt i fynden.

Dbg 1404 följer helt Dbg 11 och 12 i stil och utseende. Ingen tvekan råder därför om att även denna typ hör till Adalbero II:s präglings. Endast ett mynt är funnet av denna typ och det ingår i Findarve på Gotland med t.p.q. 1089. Anledningen till skillnaden i myntmängd beror säkerligen på en mindre upplaga.

Typ 3

I typ 3 inkluderas Dbg 15, 16, 17 samt 1405. Dessa har alla på åtsidan en profil med inskriften ADELBERO PRESVL (Dbg 17 endast namnet ADELBERO). Frånsidan har en kyrka av annan utformning än på typ 2, nämligen ett trekantigt tak och ett kors inom väggarna. Inskriften är SANCTA METTIS (Dbg 15) eller enbart METTIS (Dbg 16 + 17).

Anmärkningsvärt är den titel - PRAESUL - som förekommer på Dbg 15 och 16. Biskoparna har normalt förkortningen EPS (Episcopus) för biskop efter sina namn. Antingen med bokstäverna i en följd eller med förkortningssymbol (jfr D-I= DEL, GR-A=GRATIA) mellan P och S. Titeln PRAESUL är likvärdig titeln EPS och förekommer för första gången under Adalbero II. Hos hans efterföljare Dietrich II är den lika vanligt förekommande som titeln EPS. Under 1000-talet förekommer titeln även på mynt från Meaux och Rheims. Ofta står efter biskopsnamnet bara ett P (Jfr Dbg 27) vilket då bör vara en förkortningen av PRAESUL. Denna bokstav har t. ex. de Saulcy tolkat som ett P, ett T och ibland även ett F. Dessa skulle vara utlösta ur PRAEFECTOR eller PROCURATOR (lat. förvaltare, föreståndare). Mynten med dessa monogram har förhastat och för enkelhetens skull förts till år 977 då Dietrich I fick Metz som förläning. Dannenberg vill tyda dessa bokstäver som förkortningar av titlarna PRAEFECTOR, TUTOR och FAUTOR, alla med ungefärliga betydelsen förvaltare eller beskyddare. Det är heller inte ovanligt att man på mynt vrider och vänder på bokstäver och monogram och i detta fall kan man mycket väl tolka T som ett bakvänt P, då bokstaven faktiskt i samtliga fall har en "vindflöjel" baktill (Jfr Dbg 26, 28, 31). Dessutom är på ett dåligt präglat mynt ett P mycket likt ett F.

Av histogrammet av denna typ att döma avtar importen efter 1020-talet. Dbg 15 är vanligast förekommande av dessa mynt. Antalet uppgår dock ej till mer än 12 exemplar.

Även för Dbg 16 upphör importen efter 1020-talet. Det är Johannishusfyndet som dyker upp 100 år senare men är utan större betydelse.

Dbg 1405 är en obol till Dbg 16, men ingår ej i det svenska materialet.

Dbg 17 är representerad med sju ex. i svenska fynd.

Frågan i detta fall är vilken av dessa två typer som i en kronologi bör sättas först. Typ 2 består av flera exemplar samt framför allt flera exemplar före år 1010 (18 ex emot 9 ex, d.v.s. dubbelt så många). Om man ser till den föregående myntherrens typ 1, d.v.s. Dbg 13 samt obolen 14, har även den ett kors med OTTO i vinklarna och dessa stilar tycks ligga efter varandra i tid och indikera Adalberos påverkan av Dietrich I:s myntning. Jag lyckades tillslut få klarhet i saken genom ett polskt fynd från Obrzycko (PSW 1959, 86.). Detta fynd har traditionellt t.p.q. 973. Ett ex. av Dbg 11 ingår dock i detta fynd, vilket gör att det dateras om till t.p.q. 984. Då det i övrigt endast förekommer mynt präglade under 970-talet i fyndet, drar jag slutsatsen att typ 2 (Dbg 11, 12 och 1404) måste ligga före typ 3 (Dbg 15, 16, 17 och 1405).

I mitt material förekommer ett exemplar av en mynttyp som otvivelaktigen är präglad i Metz, men som skiljer sig radikalt från de övriga. Exemplet är från Källgårdsfyndet på Gotland med t.p.q. 1011. Åtsidan har en profil med ett stort, vilt hår som täcker stora delar av ytan, samt inskriften AD.....OT... Dessa bokstäver bör utläsas Adalbero resp. Otto. Frånsidan har mycket tydligt inskriften +S//CTA METTIS runt ett kors, varför det inte råder något tvivel om myntorten. Viktigt att notera är den ovanligt låga vikten av detta mynt. Det väger endast 0,65 g, vilket skall jämföras med övriga mynttyper från början av den biskopliga myntningen. Dessa kan väga allt mellan

ca 1,15 g och 1,60 g. Adalbero I (929-964) är mer eller mindre utesluten som myntherre, då den biskopliga myntningen vid hans regering inte börjat än. Är präglingen inte biskoplig är det inte speciellt troligt att dennes namn nämns. Dessutom är t.p.q. så pass sent att importen av en typ präglad senast på 960-talet verkar osannolik. Om bokstäverna AD antas vara början på Adalbero hör typen troligen till Adalbero II (984-1005), men var i kronologien av dennes typer är omöjligt att säga. En annan möjlighet är att bokstäverna inte alls står för detta namn. Om så är fallet rör det sig inte om en biskoplig prägling och typen faller utanför hela kronologien. Jag vågar mig inte på att bereda plats för denna särtyp då förhållandena kring den är så pass osäkra. På så sätt lämnar jag både myntherre och präglingstid öppna för vidare undersökning och spekulation.

<i>Typ</i>	<i>Dbg</i>	<i>Antal</i>	<i>Präglingstid</i>	<i>T.p.q.</i>
2:1a	11	47	984-996	991-1121
2:1ao	12	3		999-1056
2:1b	1404	1		1089
3:1a	15	12	996-1005	991-1079
3:1b	16	6		999-1120
3:1bo	1405	-		-
3:1c	17	7		1002-1089

Biskop Dietrich II (1005-1046)

Dietrich II var svåger till den samtida konungen, sedermera kejsaren Henrik II (1002-1024) och ställde ständigt till förtret för denne. Bl.a. förklarade han sig själv som biskop med samtycke från folket och prästerskapet. En bestående fred förmedlades slutligen genom den kölnske ärkebiskopen och kejsaren och biskopen levde i god samsja under resten av Dietrichs långa och lyckosamma regim. Bekant är bl.a. att han 1014 lade grundstenen till den praktfulla domen i Metz.

Av biskoparna i Metz är Dietrich II den som haft längst regeringsperiod samt präglat flest typer och variationer inom typerna. För flera mynttyper är första t.p.q. detsamma som Dietrich II:s första regeringsår, d.v.s. 1005. Detta visar att biskopen från första början haft en omfattande myntprägling och att dessa mynt fort sprett sig över kontinenten, åtminstone norrut.

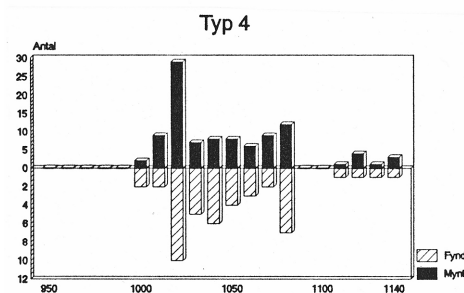
Mynten präglade under Dietrich II har jag fördelat på fyra typer. Vid mitten av hans ämbetsperiod kommer andra orter in i bilden: Epinal samt Marsal och senare även Saarbürg.

Flera av dessa mynttyper bär åter kungens/kejsarens titel vilket gör präglingstiden snävare och mer exakt.

Typ 4

Typ 4, Dietrich II:s första typ, utgörs av Dbg 19, 21 samt Dbg 20. Därtill kommer ytterligare två variationer som jag funnit hos Helmer Salmo. Samtliga bär ett kors med fyra punkter i vinklarna samt DEODERICVS EPS (Dbg 19) / PRESVL (Dbg 20). Frånsidan visar en kyrka med trekantstak samt inskriften HEINRICVS (REX Dbg 19+20). Henrik II var son till Henrik "Grålmakaren" av Bayern (en kusin till Otto II) och regerade som kung mellan åren 1002 och 1014 och som kejsare från 1014 till 1024. Av dessa mynt bär Dbg 19 och 20 titeln REX och präglingstiden bör kunna bestämmas från 1005. Titlar har dock ej konsekvent följts vid denna prägling (Jfr Deventer, Wätz 1992). Jag antar därför att präglingstiden för typ 4 pågick ända till ca 1020, vilket stämmer bättre överrens med t.p.q. Dbg 21 är obol till Dbg 19 och därför präglad samtidigt. Importtiden visar samma tendens hos samtliga tre mynt: en fyndrik period under 1020-talet, varefter importen tycks upphöra. Därefter följer ett nytt uppsving under 1080-talet, vilket troligen bara är resultatet av många deponeringar. De första t.p.q. ligger på 1005 (Dbg 19). Flera mynt från Basel i Schwaben liknar dem från Metz. Så är t.ex. fallet med Dbg 19-21. Dannenberg ställer sig frågan om de verkligen är ifrån Metz och inte ifrån Basel, där en biskop med samma namn var samtida som en kejsar Henrik. Köhne har förlagt Dbg 20 till Basel (Dbg 1876, s. 74). Dannenberg anser att han visserligen har rätt då han påpekar att frånsidans namn "Kung Henrik" gör att myntet bara kan hänföras Metz eller Basel, men han har fel då han avgör att det tillhör Basel p.g.a. den byggnad som avbildas på åtsidan. På lothringiska präglingar förekommer nämligen också denna byggnad och begränsar därför inte myntet till Basel!

Av Dbg 19 finns hela 64 exemplar representerade i Sverige. Nedläggningsfrekvensen går i två vågor: Efter att ha nått en topp under 1020-talet blir fynden betydligt färre ända fram till 1080-talet. Ingen stegring av fyndmängden är synlig, utan avtrappningen sker ända till i början av 1080-talet. En tolkning är här att den första importvågen är direkt ifrån präglingområdet, medan den andra mycket väl kan vara från ett sekundärt område.

Varför skulle man handla i Metz med mynt som upphört att gälla och ersatts av nya typer 50 år tidigare? Efter den rika importen på 1080-talet tar den dock abrupt slut. Endast ytterligare två fynd finns på 1120- och 1140-talet. De är Johannishus- samt Burgefyndet, vilka är två stora och sena fynd som så ofta ger histogrammen dess karaktäristiska efterslänrare.

23 exemplar av Dbg 21 ingår i mitt material och myntet är som nämnts en obol till Dbg 19. Importen antas ha upphört samtidigt. 1085 ligger tre fynd, därefter följer endast två mynt i var sitt fynd med t.p.q. 1111 respektive 1130, vilka jag anser som "efterslänrare".

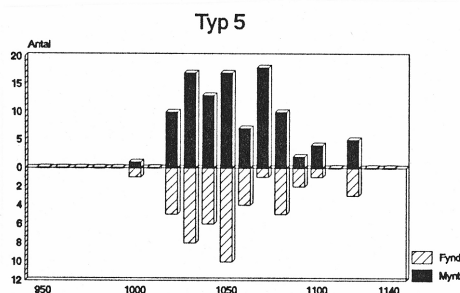
Dbg 20 är inte funna i lika många exemplar som Dbg 19, närmare bestämt 12 stycken. Importen ser dock likadan ut med toppar på 1020- samt 1080-talet. Därefter tar cirkulationen tvärt slut. Denna variation finns inte hos några fynd med t.p.q. senare än 1089.

Helmer Salmo har i sitt verk *Deutsche Muenzen in Vorgeschichtlichen Funden Finlands*, Helsingfors 1948, bestämt drygt tjugo variationer av Dannenbergs typer, varav sju finns med i mitt material. Samtliga verkar vara präglade under Dietrich II:s regeringstid. Av dessa är Salmo 4:3 samt 93:44 variationer av Dbg 19/20. Jag ser dock ingen skillnad mellan Dbg 19 och Salmo 4:3, varför jag betecknar dem som samma variation av typ 4.

4:1c är uppförd under "Obekanta myntorter" hos Salmo (93:44). 19 exemplar är funna i Sverige. Det är inte mycket av texten som syns, varför många är mycket osäkra. Jag har dock svårt att tolka texten till samma som på 4:1a och 4:1b, varför jag låter 93:44 förbli en egen variation av typ 4. Myntets åtsida har en pärlkrans med kors och fyra kulor i vinklarna, medan frånsidan har en kyrka med spetsigt tak och fyra pelare av pärlor. I kyrkan synes tre kulor. Samtliga dessa mynt är klassificerade som variationer av Dbg 19 eller 20.

Typ 5

Dbg 24 skiljer sig från typ 4 och bildar således en egen typ (=typ 5). Dbg 24 är dock den av samtliga varianter som funnits i flest exemplar i Sverige (101 ex). Inget av Dietrich II:s typer bär en profil förutom detta. Fr.o.m. denna typ försvinner dessutom kejsarnamnet. Dannenberg har satt denna typ som efterföljare till Dbg 19-23. Han verkar dock inte övertygad om sin sak och tar upp flera olika förslag till tolkningar gjorda av andra forskare samt avslutar diskussionen med att myntet för övrigt är resultatet av ett dåligt arbete, vilket visserligen är sant. Äldsta t.p.q. är 1005, men detta mynt är ett enskilt fynd funnet i Lödöse i Västergötland. Myntet har alltså daterat sig själv, d.v.s. Dietrich II:s första regeringsår. Man måste se till efterföljande t.p.q. som börjar 1023 och ligger därefter tätt med inte mindre än tio mynt fördelade på fem fynd under 1020-talet. Det är först här man kan anta att importen börjar.

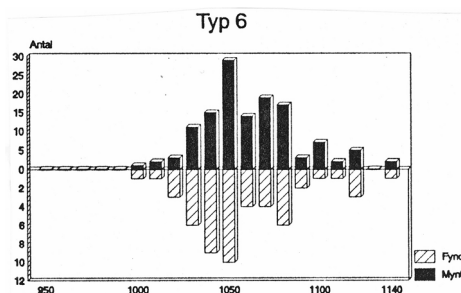
Cirkulationstiden sträcker sig in över 1080-tal med fyra fynd med t.p.q. 1085 och två fynd med t.p.q. 1089. Därefter följer fem fynd spridda över olika år och decennier. Importen har troligen upphört efter 1030-talet.

Som obol till Dbg 24 (5:1a) upptar Salmo nr 4:11. Tre exemplar ingår i svenska fynd med t.p.q. 1055-1121.

Typ 6

Utmärkande för denne myntherres tredje mynttyp (typ 6) är den dominerande placeringen av myntortens namn på myntens frånsida. Åtsidan bär fortfarande kors med två eller fyra kulor i vinklarna. Inskriften lyder DEODERICVS P. Här kommer för första gången mynt ifrån Epinal och Marsal in i bilden. I denna mynttyp ingår Dbg 25 (samt obolen Salmo 4:15) samt Salmo 4:12 från Metz, Dbg 27 från Epinal, Dbg 29 samt dess obol Dbg 30 från Marsal.

Typ 6 antar jag är präglad ungefär 1028-1038. Att jag förlägger präglingstiden så pass sent beror på ett fynd från Corcelles i Schweiz. Detta fynd innehåller över 100 ex. av 5:1a (Dbg 24) samt ett enda exemplar av 6:3a (Dbg 29). T.p.q. för fyndet är 1029. Man kan därav anta att typerna avlöst varandra och att endast ett ex. av den senare typen hunnit komma med i samlingen innan deponering skett. Tiden då typ 6 avlöser typ 5 borde alltså vara ca år 1028/29. Sammansättningen av detta fynd visar också tydligt att typerna avlöst varandra, d.v.s. inte präglats samtidigt (Cahn 1969).

För Dbg 25 ligger importens topp på 1050-talet och importen antas därför upphöra därefter. Tre mynt är funna i var sitt fynd med t.p.q. 1085 och utgör en andra topp i cirkulationstiden. 1090-tal uppvisar inget fynd alls och 1100-talets första decennier endast var sitt fynd. Därefter har två fynd t.p.q. 1120 (tre mynt från Johannishus och ett från Gannarve), men det är osannolikt att importen tagits upp igen utan den speglar bara en större nedlägningsfrekvens.

Salmo 4:15 är obol till 6:1a och i mitt material ingår tre exemplar. Två (varav en är osäker) är från fyndet i Burge på Gotland med t.p.q. 1143 och en är från Nyby på Öland med t.p.q. 1047.

6:1b (Salmo 4:12) har på åtsidan en pärlkrans med kors och kulor i alla fyra vinklarna till skillnad från 6:1a som bara har kulor i två utav vinklarna. Inskriften är +DEODE—. Frånsidan har likt 6:1a inskriften MET/TIS på fältet.

Importen av Dbg 27 tycks upphöra efter 1047 då två mynt är funna i två fynd. Importen för 6:3a antas upphöra på 1050-talet då kurvan pekar nedåt igen. T.p.q. för dess obol 6:3ao sträcker sig från 1053 fram till 1121 i fyndet från Runsberga på Öland.

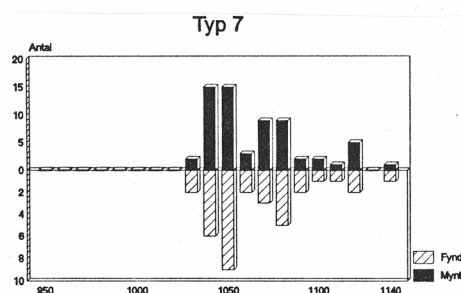
Korsen med kulor i vinklarna är ett standardmotiv på tyska mynt under hela vikingatiden. Detta motiv utgör också det gemensamma draget för alla Dietrich II:s mynt och finns således med även på hans fjärde och sista typ, vilken utgör min typ 7. De förekommer på alla typer på myntens åtsida förutom på Dbg 24, d.v.s. typ 5, där det återfinns på frånsidan.

Typ 7

Typ 7 har åter en kyrka på frånsidan med denna gång med fyra pelare samt rundat tak. Den representeras av Dbg 26 och Salmo 4:16 från Metz; Dbg 28 samt dess obol Dbg 1407 från Epinal; Dbg 31 präglad i Marsal; ett mynt utan Dbg-nr, som ingår i fyndet från Stora Sojdeby. Denna typ antas vara präglad sist under Dietrich II. T.p.q. börjar 1035 (Dbg 26) och präglingen av denna typ bör således ha inletts i slutet av 1030-talet och pågått regeringstiden ut.

7:1a är anmärkningsvärd genom att det står som inskrift MEDIOMATRICI, som annars var brukligt på de äldsta merovingiska mynten. Under merovingerna blev namnet helt och hållet bortträngt, men upptogs igen under karolingerna. Då ändrades det dock snart till Mettis. Mediomatrici användes bara under Lothar I (817-843) som var son till Karl den Store. Här påträffas det märkligt nog igen under den biskopliga perioden och endast på Dbg 26. Den förekommer även som obol.

7:2a från Epinal har t.p.q. mellan år 1047 och 1120. Importen börjar alltså ungefär ett decennium senare än för 7:1a. Detta verkar vara en allmän trend, att mynt av samma typ men präglade i en annan ort kommer in senare i Sverige. Förklaringen till detta är troligen att dessa oftast är färre till antalet och därför slumpmässigt deponeras senare. 14 ex. finns registrerade här och flest fynd finns under 1050- och 1080-talet. Importen verkar upphört efter 1050-talet.

Obolen till 7:2a är Dbg 1407 och är funnen i fem exemplar i Sverige med t.p.q. 1066-1120.

7:3a är funnet i 10 exemplar i Sverige. Även dessa t.p.q., liksom de för 7:2a, börjar 1047. Myntorten är Marsal och importen bör någorlunda följa 7:2a i sitt mönster. 1050- och 1080-talet har registrerade fynd och därefter är bara ett exemplar i Burgefyndet registrerat.

En variant av denna typ, 7:6a, tycks vara präglad i Saarburg. Denna stad har S:t Paulus som skyddshelgon och så lyder fransidans inskrift. Det enda exemplaret i Sverige ingår i fyndet från Stora Sojdeby på Gotland. Fyndet har t.p.q. 1089. Enligt skriftliga uppgifter bekräftade Adalbero III av Metz mynträten till Saarburg av kejsare Henrik III år 1056. Kluge poängterar dock skillnaden mellan "Verleihung" (=förläning) och "Bestätigung" (=bekräftelse). Han anger 1056 som året då Metz domkapitel får mynträten till Saarburg, men skriver i en parentes efteråt: Bestätigung; ältere Verleihung verloren? (Kluge 1991, s. 104). Detta betyder att det måste funnits en äldre, ursprungliga förläning, som gått förlorad. Jag anser det troligt att denna förläning erhållits under Dietrich II:s ämbetsår och att han 1038-1046 låtit prägla typ 7 i Saarburg.

Typ	Dbg	Antal	Präglingsår	T.p.q.
4:1a	19	64	1005-1020	(1005)1017-1143
4:1ao	21	23		1017-1130
4:1b	20	12		(1009)1024-1089
4:1c	(Salmo 4:3)	1		1120
4:1d	(Salmo 93:44)	19		1026-1120
5:1a	24	101	1020-1028	(1005)1023-1121
5:1ao	(Salmo 4:11)	3		1055-1121
6:1a	25	50	1028-1038	1024-1120
6:1ao	(Salmo 4:15)	3		1048-1143
6:1b	(Salmo 4:12)	11		1036-1059
6:2a	27	24		(1011)1029-1102
6:3a	29	32		(1005)1029-1102
6:3ao	30	8		1053-1121
7:1a	26 + (Salmo 4:16)	34	1038-1046	1035-1120
7:1ao	-	5		1047-1084
7:2a	28	14		1047-1120
7:2ao	1407	5		1066-1120
7:3a	31	10		1047-1143
7:6a	-	1		1089

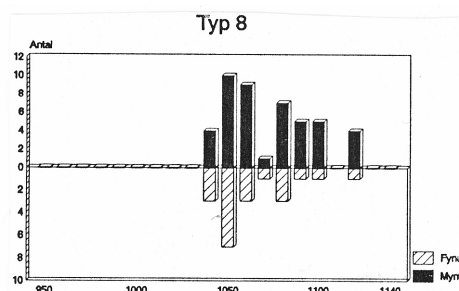
Biskop Adalbero III (1047-1072)

Adalbero III var son till greve Friedrich von Luxemburg och syskonbarn till sin föregångare Dietrich II. I historien framträder han som ett dygdemönster. Med iver och klokhet ägnade han sig åt sitt kall. Som lön för sina tjänster gentemot de då efter varandra följande makthavande, kejsarna Henrik III (1039-56) och Henrik IV (1056-1106), fick han mynträtt i Saarburg för domkapitlet i Metz, vilket inte framgår av de kända mynten. Dessutom förlänades Adalbero grevskapet Saarbrück av kejsar Henrik IV

Från denne biskop är tre mynttyper kända

Typ 8

Åtsidan på typ 8 har ett kors med präglingsortens namn i vinklarna samt inskriften ADELBERO EP-S. Fransidan bär inskriften SC STEPHANVS samt hans knäfallande bild. Den representeras av Dbg 35 och dess obol Dbg 36 från Metz samt Dbg 40 med obolen Dbg 1408 präglade i Epinal. Importtiden börjar 1047 (Dbg 35) och mynten är i cirkulation till ca 1120 (Dbg 35 samt 40). Endast ett exemplar av obolen Dbg 36 är funnet i Sverige i ett fynd från Maspelösa i Östergötland med t.p.q. 1066. Något exemplar av obolen Dbg 1408 är över huvudtaget inte funnet i Sverige.

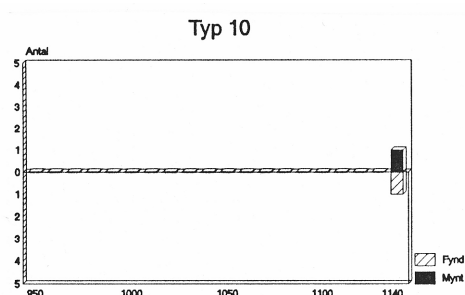
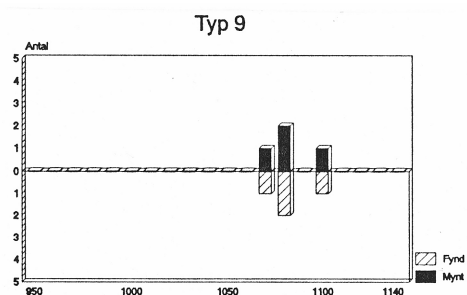
Kontakterna får antas vara mycket goda under denna tid eftersom 8:1a:s tidigaste t.p.q. också är Adalbero III:s första ämbetsår och därmed även hans första präglingsår. 1050-talet har flest antal fynd och är därmed det mest frekventa decenniet. Importen är som störst då och verkar därefter avta då man endast funnit ett fynd från vardera två efterföljande decennier. Två fynd har t.p.q. 1089 men därefter följer enstaka fynd ända till det sista 1120, inte helt oväntat Johannishusfyndet i Blekinge. Cirkulationstiden upphör med Johannishusfyndet.

Medan 8:1a har flest fynd under 1050-talet ligger 8:2a senare i tid trots att präglingen med all sannolikhet ägt rum samtidigt. Detta är säkert fullt naturligt, då kontakterna mellan Metz och Sverige, som tidigare nämnts, bör varit mera självklara än kontakten mellan Epinal och Sverige. Metz var en större stad och låg dessutom vid Mosel, vilket gjorde det lättare att ta sig dit. Kanske är det rent av endast de mynt präglade i Epinal som gått via Metz som hamnat i Sverige.

Första registrerade t.p.q. för 8:2a är 1059 från Hallföse på Gotland. På 1060-talet är fyra exemplar registrerade: ett från Snauvalds med t.p.q. 1066 och de övriga tre ingår i fyndet från Lilla Vasstäde med t.p.q. 1067. 1080-talet uppvisar fyra fynd och är som i så många andra fall ett rikt decennium.

Typ 9

Adalbero III:s andra typ (typ 9) har på åtsidan den knäfallande S:t Stephan. Frånsidan visar ett kors med punkter i vinklarna samt dubbla inskrifter. Den inre innehåller präglingsortens namn medan det i den yttre fortfarande står ADELBERO EP-S. Denna typ omfattar Dbg 37 samt dess obol Dbg 38 präglade i Metz samt Dbg 39 från Epinal. Av dessa ingår endast Dbg 37 i mitt material och cirkulationstiden ligger mellan 1079 och 1102. Präglingen för dessa mynt bör ha ägt rum under den senare hälften av biskopens regeringstid, d.v.s. ca 1055-1064.

Typ 10

Ännu en mynttyp, typ 10, är funnen i Burge på Gotland, det hittills yngsta fynd som gjorts i Sverige (t.p.q. 1143). Åtsidan visar ett kors med inskrift som tolkas som ADALBERO EPS medan frånsidan har den knäfallande S:t Stephan mellan två stjärnor samt texten SCS—HAN. Av beskrivningen att döma verkar detta mynt vara präglat under Adalbero III (1047-1072). I Adolph E. Cahns katalog 79 nämns ett mynt, nr 354, som "scheint unerdiert", d.v.s. verkar tidigare ej ha varit publicerat. Typen stämmer överens med den från Burgefyndet. Myntet anser jag utgöra en tredje typ under Adalbero III.

Typ 10 förekommer även som obol (Dbg 57). Inget exemplar av obolen är funnet i Sverige.

Typ	Dbg	Antal	Präglingsstid	T.p.q.
8:1a	35	24	1047-1055	1047-1120
8:1ao	36	1		1066
8:2a	40	20		1059-1120
8:2ao	1408	-		-
9:1a	37	4	1055-1064	1079-1102
9:2a	39	-		-
10:1a	(Cahn 79:354)	1	1064-1072	1143
10:1ao	57	-		-

Biskop Hermann (1073-1090)

Hermanns regering sammanfaller i tiden med den bittra kampen mellan kejsare och påve, d.v.s. investiturstriden. Hermann var anhängare av påven och då han frivilligt tog dennes parti förjagade kejsaren honom och lät under riksdagen i Mainz 1080 förklara honom som rikets fiende. Hermann flydde till Italien, men vände tillbaka 1085. Då var han tvungen att ge vika för en abbot Walo som var tillsatt i hans ställe. Vid en upprepad återkomst följde ett nytt fördrivande då kejsaren tillsatt en biskop Bruno, vilken Hermann likväl så lite som Walo kunde undanröja. Hermann vände åter igen tillbaka till Italien 1088 där han dog i maj 1090. Nästan två tredjedelar av sin tjänstetid hade han tillbringat som bannlyst.

Under denne myntherre kommer vi för första gången i kontakt med myntorten Rimlingen, där biskopen i Metz

vid denna tid hade myntningsrätt.

Myntningen går att dela in i tre typer:

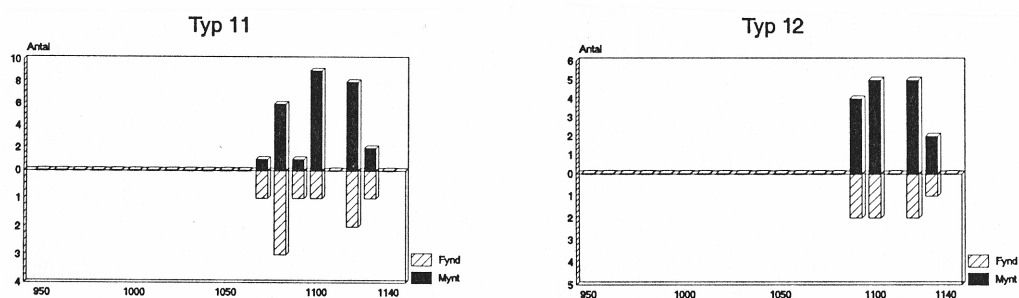
Typ 11

Typ 11 omfattar Dbg 43, 44 och Cahn 79:348 från Metz samt Dbg 48 och 74 ifrån Marsal. Dessutom finns denna typ även representerad av Dbg 75 från Rimlingen och Dbg 82 (med variation) från Saarburg. Åtsidan på dessa mynt har kors. Inskriften på mynt präglade i Metz (Dbg 43 och 44) är myntherrens namn HERIMANN EP-S. Marsal har som inskrift MARSAL EP-S. På Dbg 75 lyder inskriften METTVSPET. Braun von Stumm skriver att PET står för S:t Peter, kyrkopatron i Rimlingen. Han påpekar också att S:t Peter dyrkas i hela Lothringen, inte bara som ärkebiskop i Trier utan även i kyrkostiftet Toul liksom i Metz där han, efter S:t Stephan, verkar ha varit det andre stiftshelgonet (Braun von Stumm, 1959). Dannenberg föreslår att det kan ha med Petrus att göra (Dbg 1876, s. 86), men jag har inte tidigare sett denna förkortning av namnet. Typens frånsidan har en profil samt inskriften S STEPHANVS.

På Dbg 82 präglad i Saarburg läses SAREBORC. I Mannegårdefyndet ingår en variation av denna typ präglad i Saarburg. Den tillhör inte någon av Dannenbergs typer, men är uppenbarligen en variation av Dbg 82. Skillnaden består av de fyra punkterna i frånsidans korsvinklar. T.p.q. är 1102.

Ännu en variation av typ 11 utgör Cahn 1932, nr 348. Av denna variation finns fyra exemplar representerade i ett fynd från Mannegårde med t.p.q. 1102. Dessa mynt har ingen myntherres namn. Istället är frånsidans inskrift METTIS. I övrigt är det bara de fyra punkterna i korsvinklarna som skiljer variationen från de övriga.

11:3b (Dbg 74) är det mynt som mest skiljer sig från de övriga inom denna typ. På åtsidan syns ett kors med punkter i vardera vinkeln. Inskriften lyder endast +MARSAL. På frånsidan är hela SANCTVS utskrivet före STEPHANVS. Myntet är en fulländning, d.v.s. det har en fullt läslig inskrift, vilket är sällsynt under vikingatiden. Dannenberg anser inte att det är yngre än slutet av 1000-talet. Han har vidare delat upp den i variationer och påpekar att Dbg 74a:s profil tydligt bär en lagerkrans medan Dbg 74 endast bär ett vanligt diadem. Jag benämner dock båda Dannenbergs variationer 11:3b. De två exemplarens t.p.q. (1089 samt 1120) stämmer dock bra och jag ser ingen annan placering i kronologin som skulle tänkas vara lämpligare. B. Kluge (Berlin 1991, s. 236) tar upp denna typ som nr. 339. Han har dock hänfört den till Adalbero IV (1103-1115) vilket t.p.q. alltså talar emot.

Typ 12

Typ 12 innefattar Dbg 41 präglad i Metz, Dbg 45 från Epinal samt Dbg 46 från Marsal. Frånsidan har nu bytts mot den knäfallande S:t Stephan med samma inskrift. Åtsidans kors har präglingens sortens namn i vinklarna, d.v.s. för 12:1a M-ET-T-IS, för 12:2a S-PI-N-AL och för 12:3a M-AR-S-AL.

12:3a ingår i Lilla Klintegårda på Gotland. Det finns en historia (Steffen 1928) om hur kompositionen av detta fynd av misstag blev ändrat innan man hunnit gå igenom mynten. De anglo-saxiska mynten blev i detta fall utbytta mot i huvudsak tyska mynt, vilka hörde till fynden från Stale (t.p.q. 1070) och Tomsarve (t.p.q. 1130). Detta ledde till en dramatisk skillnad i t.p.q., speciellt då Tomsarvefyndet är ett av de senaste på Gotland. Man kan därför inte rätta sig efter de t.p.q. som är senare än 1040 samt hoppas att händelser som denna hör till de verkliga undantagen.

Cirkulationstiden sträcker sig från 1102 till 1130. Den börjar då Hermann slutat regera.

Typ 13

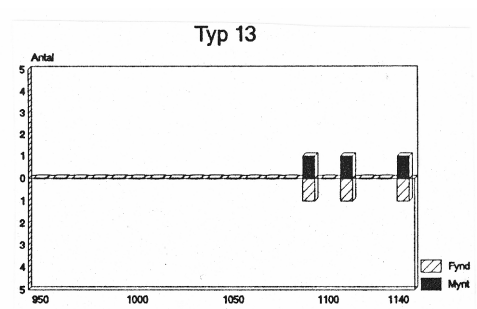
Typ 13 under Hermann utgörs av Dbg 42 (Metz), Dbg 1409 (Epinal) och Dbg 47 (Marsal). Den knäfallande S:t Stephan är återigen utbytt mot en helgonprofil, annars är de likadana som mynten från föregående typ.

Dannenberg har i en tilläggsvolym kompletterat Hermanns mynt med Dbg 1409 och Dbg 1410. Det råder ingen tvekan om att Dbg 1409 bör hänföras till denne biskop. T.p.q. för det enda myntet är 1090 och säger visserligen inget om kronologin, men stilen är helt enhetlig med övriga varianter inom denna typ.

Mer tveksamt är dock var man skall placera Dbg 1410. Jag håller inte med Dannenberg om att myntet bör hänföras till Hermann, utan jag har istället förlagt det till den splittrade perioden under investiturstriden jag senare kommer att beröra (se nedan).

13:1a är inte funnet i Sverige och jag får alltså ingen datering på import och cirkulationstid.

13:2a har som sagt t.p.q. 1090, medan 13:3a är representerat med 2 exemplar i Sverige. T.p.q. för dessa två fynd

är 1102 (Mannegårde) samt 1143 (Burge). Dessa två fynd är tyvärr för få för att kunna redovisa import-och cirkulationstid.

<i>Typ</i>	<i>Dbg</i>	<i>Antal</i>	<i>Präglingstid</i>	<i>T.p.q.</i>
11:1a	43	8	1072-1078	1084-1130
11:1b	44	9	-	1089-1130
11:1c	(Cahn 79:348)	4		1102
11:3a	48	2		1079-1120
11:3b	74	2		1089-1120
11:4a	75	1		1084
11:6a	82	-		-
11:6b	82v	-		-
12:1a	41	5	1078-1084	1090-1120
12:2a	45	4		1090-1102
12:3a	46	7		1047-1130
13:1a	42	-	1084-1090	-
13:2a	1409	1		1090
13:3a	47	2		1102-1143

Biskop Poppo (1090-1103)

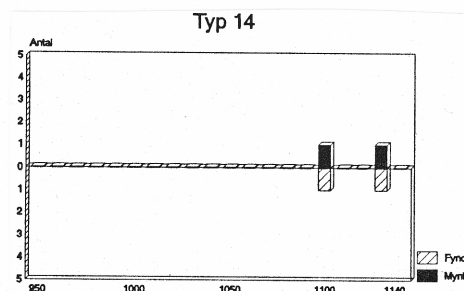
De dubbla biskopsvalen fortsatte efter Hermanns död. Kejsar Henrik IV valde sin släkting Adalbero IV till Hermanns efterföljare medan folk och prästerskap hellre såg Burkare, prost i kyrkan i Trier, på biskopsposten. Då denne dog 1093 valdes av folket Poppo von Burgund, förste komminister i Trier. Genom en legat för påven (biskop av Constans) blev Poppo biskop den 27 mars 1093 och satt kvar till sin död 1103.

Av Hermanns mot varandra kämpandes efterträdare har bara Poppo och Adalbero IV lämnat mynt efter sig. B. Poppo's prägling har jag delat in i tre typer, typ 14-16.

Typ 14

Typ 14 har namnet POPPO tvärs över åtsidans fält. Över och under tvärskriften finns två enkla punktblommor. 14:1a (Dbg 49) är mycket intressant: åtsidan går i den gamla stilen med knäböjande helgon, medan myntets frånsida förutom biskopsnamnet också bär kejsarens namn. Denna typ är troligen den samma som B. Kluge tar upp som nr. 336 (Berlin 1991, s. 235) och han har tytt inskriften som +HERICVS (Heinricus). Detta måste avse Henrik IV, som regerade 1046-1106.

14:1o (Dbg 1979) är en obol. Den skiljer sig dock från 14:1a på så sätt att den på frånsidan har en profil istället för den knäfallande S:t Stephan. På åtsidan är dessutom inskriften en annan: OPPO...S. Variationen kan alltså inte ses som en obol till 14:1a. Jag räknar dem dock till en och samma typ då utformningen är likartad.

I Hallsarvefyndet med t.p.q 1107 ingår ett mynt präglat i Marsal för Poppo. Denna typ finns ej med hos

Dannenberg, men benämns av mig 14:3a.

Även i Tomsarvefyndet, som i detalj är publicerat i CNS, ingår ett mynt utan Dbg-nummer. Det är präglad under Poppo och utgör den sista varianten av denna typ: 14:4a. Även denna följer de andra i motiven. Inskriften är dock RIM.LENGI och varianten är alltså präglad i Rimlingen.

Typ 15

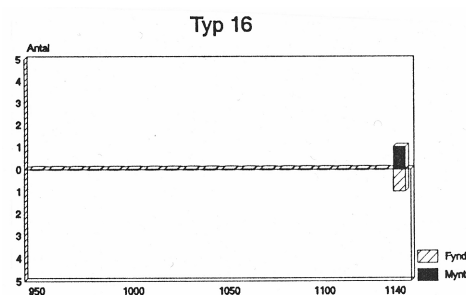
Typ 15, den andra typen under denna biskop, ingår i ett fynd från Kohtla-Käva i Estland (Söerd 1965, s. 487). Denna typ hör otvivelaktligen till Poppo's myntning. Den skiljer sig dock något från Poppo's tidigare typ. Frånsidan har S:t Stephens profil, medan åtsidan har POPPO i ett kors centralt samt inskriften +METN+E P-S.

Typ 16

Av typ 16 har man bara funnit Dbg 50 i Sverige. Denna typ ingår i ett exemplar i Burgefyndet, vilket ger den ett så sent t.p.q. som 1143.

På åtsidan har typ 16 en kyrka med två torn samt inskriften +POPPO META..EP-S. Frånsidan har en framvänd bröstbild, S:t Stephan, samt skriften S STEPHANVS. Denna typ är även präglad i Rimlingen, 16:4a, och ingår i ett fynd från Bettenhausen, Rheinland-Pfalz, t.p.q. 1120 (Hatz 1974, 148).

Typ	Dbg	Antal	Präglingsstid	T.p.q.
14:1a	49	-	1090-1095	-
14:1o	1979	-		-
14:3a	-	1		1107
14:4a	-	1		1130
15:1a	-	-	1095-1099	-
16:1a	50	1	1099-1103	1143
16:4a	-	-		1120

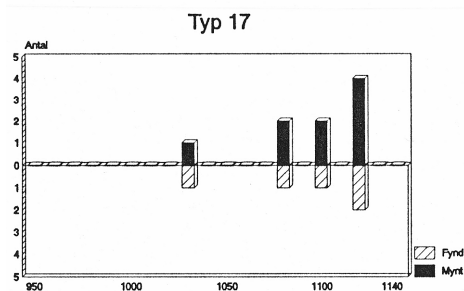
Biskop Poppo / Biskop Adalbero IV (1090-1103)

På ett antal typer saknas biskopsnamn och det gör det mycket svårare att fastställa en kronologi för dessa. Dannenberg presenterar dem efter präglingsorten och eftersom mitt material bara innehåller ett fåtal av typerna är det svårt för mig att bestämma dem i tid. Den enda orsaken till avsaknad av myntherrens namn ser jag i att "myntverket" helt enkelt inte visste vem som var myntherren. Dessa mynt hör rimligen till denna oroliga tid som inleddes i slutet av Hermanns regering på 1080-talet med striderna mellan påve Gregorius VII och den tysk-romerske kejsaren Henrik IV och pågick fram till ca 1120 (konkordatet i Worms 1120). De berörda mynten tillhör flera olika typer.

Ett antal anonyma typer har t.p.q. under Poppo's regering. Om Poppo vore obestridd härskare under denna tid (1090-1103) skulle givetvis hans namn stå på dessa typer. Sedan 1090 är även Adalbero IV formell härskare (se ovan). Detta har säkert skapat stor osäkerhet hos gravörerna, vilket varit orsaken till dessa anonyma typer. Dessa är: Typ 17:1a (Dbg 67) samt obolen 17:1ao (Dbg 1818), 18:2a (Dbg 1820), 19:1a (Dbg 68) samt 20:1a (Dbg 1819).

Typ 17

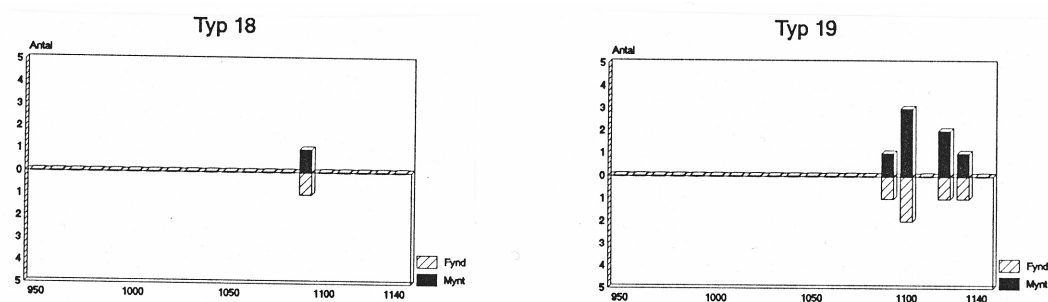
Typ 17 har en profil med helgonnamnet S STEPHANVS som inskrift. Myntet kan höra hemma praktiskt taget var som helst under denna oroliga tid. T.p.q. för de nio exemplar funna i Sverige sträcker sig ifrån 1031 till 1120. Ett av mynten är funna i Vivlings på Gotland. I det fyndet ingår endast fem mynt varav tre är tyska. Man kan därför inte rätta sig efter t.p.q. i detta fall, d.v.s. 1031. Efterföljande två t.p.q. är 1089 och verkar alltså bättre stämma överens med präglingsen, vilken då skulle ägt rum i början av denna period med två motbiskopar, d.v.s. något av 1090-talets första år. Troligast hör det till Adalbero IV, eftersom Poppo's typer skiljer sig betydligt från de övrigas.

Typ 17 har även en obol i Dbg 1818. Inget t.p.q. finns dock för denna.

Typ 18

Det första och enda t.p.q för typ 18 är 1090 typen bör alltså även den vara tidig. Typen bär ett kristusmonogram.

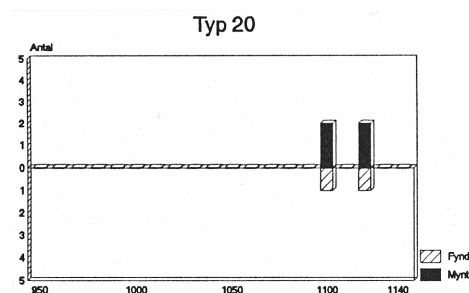
Typ 19

Typ 19, Dbg 68, har sitt tidigaste t.p.q. 1068 enligt tidigare publikationer. Det är ett mynt som ingår i fyndet från Fjälkinge i Skåne. Detta verkade dock ej troligt då nästföljande t.p.q. är 1090. Man kan inte utesluta att myntet har sammanblandats med Fjälkingefyndet. Därför tas t.p.q. 1090 som utgångspunkt för dateringen.

Typ 20

Av typ 20 (Dbg 1819) är fyra exemplar funna i Sverige. Två exemplar har t.p.q. 1102 eftersom de ingår i fyndet från Mannegårde på Gotland. De andra två har t.p.q. 1120.

Typ	Dbg	Antal	Präglingstid	T.p.q.
17:1a	67	9	1090-1093	(1031)1089-1120
17:1ao	1818		-	-
18:2a	1820	1	1093-1096	1090
19:1a	68	7	1096-1099	1090-1130
20:1a	1819	4	1099-1103	1102-1120

Biskop Adalbero IV (1090-1115)

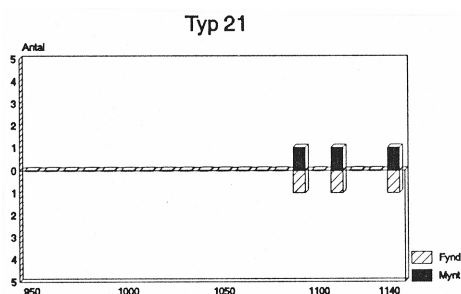
Först efter Poppas död 1103 blev Adalbero IV biskop av Metz. Den pågående kampen kejsare och påve blev dock slutet på hans regering. Vid församlingen i Rheims avgick han nämligen frivilligt trots att han hade många år kvar att leva - hans dödsår är ännu okänt.

Dbg 51-58 tillhör enligt Dannenberg denne biskop. de Saulcy förde alla dessa typer till Adalbero III utom det sista, Dbg 58, vilket han hänförde till biskop Stephan p.g.a. den knäfallande S:t Stephan.

Själv har jag urskiljt fyra typer:

Typ 21

Typ 21 omfattar Dbg 51 och Dbg 1412. Av typ 21 har jag tre exemplar, dock uppdelad i olika variationer enligt Dannenberg: 51, 51a och 51b. Enligt den skriftliga beskrivningen av dessa mynt ter de sig för mig mycket lika. Jag har inte funnit någon bild av Dbg 51, men enligt skriftlig beskrivning är skillnaden endast den att det står METS i korsvinklarna på Dbg 51 och METTIS på 51a. 51a och 51b i sin tur syns för mig identiska och som tidigare diskuterats tar jag ingen hänsyn till Dannenbergs variationer och sammanför därför dessa tre mynt under 21:1a.

Ett av dessa mynt hade ett så tidigt t.p.q som 1050, vilket inte alls kunde stämma. Det ingår i ett fynd från Garde. Jag studerade dock myntet på KMK och fann att det måste tillhöra denna typ. Den enda förklaringen till detta måste vara att myntet helt enkelt inte alls ingår i Gardefyndet, utan är ett lösfynd funnet inom samma område.

Liknande misstolkningar är inte ovanliga då fynden ofta är ihopplockade med metalldetektor utspritt på en yta, t ex en åker, med ett trettiotal meter i diameter. Följaktligen skiljs detta mynt nu från Gardefyndet och registreras istället som ett enskilt fynd med t.p.q. 1090, vilket är Adalbero IV:s första ämbetsår.

Ytterligare en variation av denna typ är präglad i Metz: 21:1b, som har en biskopsstav framför den högervända profilen.

Typ 22

Typ 22 skiljer sig från typ 21 genom att M-ETTI-S står i tre rader istället för i korsvinklarna. Till typ 22 hör Dbg 52 och Dbg 76, vilken är en parallellmyntning från Rimlingen.

22:4a tar B. Kluge upp som nr. 340 (Berlin 1991, s. 236). Myntherren benämner han anonym, men han hänför typen till b. Poppo (1090-1103) eller b. Adalbero IV (1103-1120).

Inget exemplar av denna typ är funna i Sverige.

Typ 23

Typ 23 skiljer sig från den förra genom att den har stjärnor i korsvinklarna istället för präglingsortens namn. Dessutom är namnformen något ändrad på biskopen: ALBEROEPS.

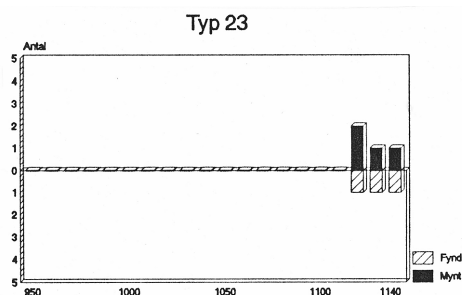
23:1a, 23:1b, 23:1bo och 23:1c är präglade i Metz. Därtill kommer tre varianter präglade i andra orter.

Varianten präglad i Rimlingen är uppdelad i tre variationer: 23:4a, 23:4b och 23:4c. De bär präglingsorten RVMELINGIS istället för myntherre. Korsen samt stjärnornas placering skiljer dessa åt.

23:5a (Dbg 70) är ifrån Bockenheim. Det bär istället för myntherren ortsnamnet BOCHEINEIS. Dessutom sitter det en liten rosett centralt i korset.

23:5ao (Dbg 71) är en obol till denna och ser likadan ut förutom att korset är något annorlunda.

Ännu en variation från Bockenheim torde höra hit, nämligen 23:5b (Dbg 1408). Inskriften runt korset är BOCHEIS.

En fjärde myntort präglar också denna typ: Saarburg (23:6a=Dbg 83). Inskriften runt profilen lyder: S PAVL..

Fyra exemplar av typ 23 är funna i Sverige. Det är 23:1a från Johannishusfyndet i Blekinge med t.p.q. 1120, 23:1b från Tomsarve med t.p.q. 1130, 23:1c från Burge med t.p.q. 1143 och slutligen 23:4a från Runsberga med t.p.q. 1121.

Typ 24

Typ 24 utgörs av Dbg 58. Typen skiljer sig ifrån de övriga men är uppenbarligen ett Metzmynt, präglad under en Adalbero. Under Adalbero III (1047-1072) är dock myntningen stabil och visar en klar struktur, vilket gör att jag tveklöst för typen till den ostrukturerade myntningen under Adalbero IV (1103-1120). Inget exemplar finns i svenska fynd. Jag har heller inte hittat något i utländska fynd och därför finns inget t.p.q. att gå efter.

Typ	Dbg	Antal	Präglingstid	T.p.q.
21:1a	51	3	1090-1098	1111-1143
21:1b	1412	-		-
22:1a	52	-		-
22:4a	76	-		-
23:1a	56	1	1098-1106	1120
23:1b	53	1	1106-1115	1130
23:1bo	54	-		-
23:1c	55	1		1143
23:4a	77	1		1121
23:4b	78	-		-
23:4c	80	-		-

23:5a	70	-	-
23:5ao	71	-	-
23:5b	1408	-	-
23:6a	83	-	-
24:1a	58	-	-

Hertig Simon von Oberlothringen (1115-1141) / Biskop Dietgar (1118-1120)

Då Adalbero IV självantog blev Theodger/Dietgar vald till ny biskop, men även han avstod frivilligt från detta höga ämbete utan svårare missmod. Påven Calixt II smörjde då sin brors-/systerson till biskop, greve Stephan von Bar (se nedan). Han kunde dock inte beträda ämbetet förrän efter konkordatet i Worms 1120, då freden mellan påve och kejsare stod.

Under tiden 1115-1120 nämns därför ingen formell myntherre på mynten. Man vet dock att hertig Simon von Oberlothringen regerade vid slutet av investiturstriden i detta hertigdöme.

Hermann Grote (Grote 1877, s. 491) nämner även biskop Dietgar, Theodgerus (1118-1120) mellan Adalbero IV (1090-1117) och Stephan (1120-1163). Dessutom har han förlängt Adalbero IV:s tid till 1117 av okänd anledning. Vem av hertig Simon och Dietgar som präglade under dessa fem år (1115-1120) är alltså oklart.

Under hertig Simon stannade myntpräglingen av okänd anledning av från 1115/17 i de flesta orterna i biskopsdömet Metz. Även i de närliggande biskopsdömena Toul och Verdun gick myntningen tillbaka under denna period (Kluge 1991, s. 71). I Epinal präglade dock hertigen själv under denna period (Dbg 6 och 7). Denna ort ligger nära Chateney, där han vanligtvis uppehöll sig.

En möjlig tolkning är att Epinal låg under biskopen av Metz och hertig Simon kom och besatte området. I så fall faller typen utanför mitt material, då den inte är präglad för biskopen i Metz utan för hertigen av Oberlothringen. Om så vore fallet skulle dock hertigens namn stå på typen. Det gör det inte. Skulle det vara en biskoplig prägling skulle biskopens namn däremot stå och det gör det inte heller. Jag tolkar detta som ett tecken på outredda förhållanden och myntningen blev helt enkelt anonym.

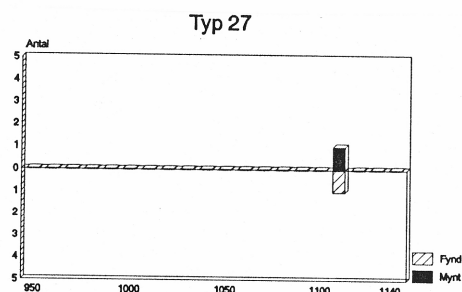
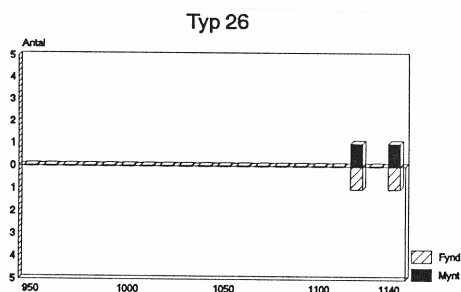
Typ 25

25:2a (Dbg 72) är dock mycket lik många av Simons övriga präglingar i Oberlothringen, speciellt Dbg 6 (Dbg 1876, s. 1). Jag drar därav slutsatsen att hertig Simon troligen stått för präglingen av typ 25, men vågar dock inte utesluta den ur materialet. Typen har även en obol som motsvarar Dbg 73.

Typ 26

Typ 26 omfattas av Dbg 1410 (+Dbg 69) samt obolen Dbg 1411. Dbg 69 finns inte avbildad i Dannenbergs katalog. Ett mynt av denna typ uppges vara funnet i Sverige, närmare bestämt i Johannishus i Blekinge med t.p.q. 1120. En skriftlig beskrivning av Dannenberg (Dbg 1876, s. 84) berättar att åtsidan på denna typ skall visa ett knäfallande helgon med inskriften S.STEPHANVS, medan framsidan bär ett kors med M-ET-TI-S i dess vinklar. Jag plockade fram detta svenska mynt på KMK och fann det otroligt fint detaljerat och det stämmer överens med beskrivningen. Jag ser dock ingen skillnad mellan Dbg 69 och Dbg 1410. Det enda är i så fall att S i M.ET.TI-S är bakvänt på Dbg 69. Dessa tillhör onekligen samma typ. Jag benämner dem inte ens som skilda variationer. Dbg 69 förs alltså samman med 1410.

Det andra exemplaret, vilket i Dannenberg fått nr 1410, är från Burgefyndet och har t.p.q. 1143. Typen är således sen och bör vara präglad i slutet av den oroliga tiden, d.v.s. under dessa fem år. Obolen, 26:1ao, antas vara präglad samtidigt.

Typ 27

Typ 27, Dbg 81, är präglad i Remiremont och påminner till stor del om Dbg 65, som är präglad under b. Stephans ämbete (1120-1163). Det svenska exemplaret ingår i fyndet från Sorbys på Gotland, vilket har t.p.q. redan 1111. Dbg 81 skulle i så fall vara präglad under Adalbero IV. Eftersom typen dock inte har någon myntherres namn torde det tillhöra den stökiga tiden under Adalbero IV eller perioden 1115-1120, då man ej är på det klara med vem som präglade för Metz.

Typ 28

Typ 28 har Dannenberg benämnt 68a. Den är anonym och jag har inget t.p.q att förlita mig på. Typen förs till slutet av denna oroliga tid.

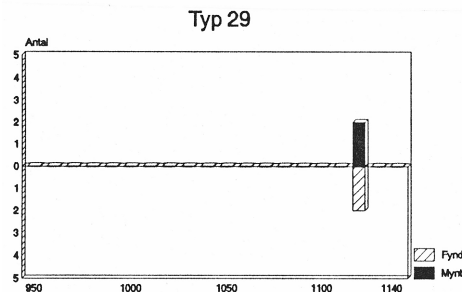
Typ	Dbg	Antal	Präglingstid	T.p.q.
25:2a	72	-	1115-1120	-
25:2ao	73	-		-
26:1a	1410+69	2		1120-1143
26:1ao	1411	-		-
27:8a	81	1		1111
28:1a	68a	-		-

Biskop Stephan (1120-1163)

Stephan var f.d. greve av Bar och syskonbarn till påven Calixt II. Dannenberg har tillfört denne nr 59-64. Dessa har även jag hänfört till b. Stephan, men också lagt till ett antal typer. Dessa är Dbg 65 och 66 samt ett mynt från Saarwerden nämnt hos Braun von Stumm (Braun von Stumm 1959, s. 71). I mitt material ingår endast ett exemplar av Dbg 60 och två av Dbg 63. Dessa exemplar är otillräckliga ur kronologisk synpunkt och jag behandlar därför typerna en efter en i en mer eller mindre slumpmässig ordning. Jag har försökt finna en trolig typologi men även detta har varit svårt och inte alls övertygande.

Typ 29

Typ 29 omfattas av Dbg 63 och obolen Dbg 64. De är präglade i Epinal. Åtsidan bär ett kors med kulor i två av vinklarna, ett motiv som annars inte förekommit sedan Hermann (1073-1090). Inskriften lyder STEPHANVS utan vare sig S framför eller EPS bakom, vilket gör det hela lite förbryllande. Det får dock stå kvar här då jag inte finner en lämpligare plats för det. Frånsidan visar en kyrka med inskriften SPINAL. Det ena av de två exemplaren funna i Sverige av denna typ är slutmynt i det stora fyndet från Johannishus i Blekinge. Det andra är från fyndet i Gannarve på Gotland. Båda dessa fynd har genom denna mynttyp fått t.p.q 1120 efter b. Stephens första ämbetsår.

Förvirrande på obolen är att myntet ser ut att vara präglat på för stor plants och p.g.a. detta verkar det ha dubbla inskrifter. Så är dock inte fallet och jag ser det som en obol till Dbg 63.

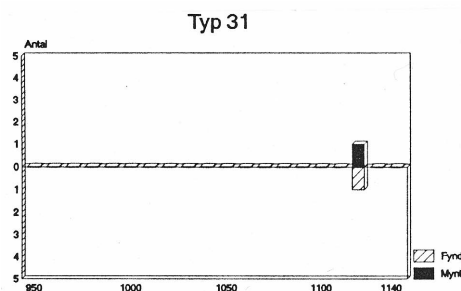
Typ 30

Typ 30 är endast präglad i Saarwerden, som är ännu en präglingsort under Metz. I Kluge (Kluge 1991, s. 110) tas Saarwerden också upp som en präglingsort under Metz. Det gäller en denar, funnen där 1958 i klosterruinen Wörschweiler. Åtsidan visar en bröstbild av S:t Stephan samt hans namn i inskriften. Frånsidan bär ett kors, dock utan vare sig inskrift av biskopsnamn eller präglingsort såsom vanligen METTIS eller MARSAL, utan istället SAREVEN. Braun von Stumm har utan tvekan hänfört det till b. Stephan (1120-1163) p.g.a. nedanstående förklaring, vilken även jag anser trolig. B. Stephan byter typ åtskilliga gånger under loppet av sin ämbets-tid. Därför antar Braun von Stumm att detta mynt med dels stiftshelgonet S:t Stephan och dels frånsida enligt Metz, Marsal och även Saarwerden, är från första delen av hans regeringstid, alltså 1130/40.

Man vet att greven av Saarwerden år 1131 grundade klostret Wörschweiler med b. Stephan av Metz medgivande. Saarwerden uttalade man på 1100-talets slut Sareverde och under samma tid förekom även namnet Salverna. Vidare har Braun von Stumm tolkat SAREVEN som en sammandragning av dessa två namn. Enligt mynthistorien förekom tydligen liknande förkortningar inom högmedeltidens myntprägling. För Braun von Stumm ter det sig självklart att det inte är greven av Saarwerden själv som präglat detta mynt utan b. Stephan, eftersom han var den rättmätige överherren på denna ort. Det är inte heller uteslutet att denna kortlivade prägling tillkom just för att finansiera byggandet av detta kloster. Klostret ligger dessutom i Metz kyrkoprovins och byggandet stöttades av Metz-biskopen.

Typ 31

Typ 31 (Dbg 59 samt Dbg 1413) är en mycket speciell typ. Dels är det den sista Metzmynten där kejsarbild och kejsarnamn överhuvudtaget förekommer. Det har redan för länge sedan försvunnit på andra biskopsmynt. Lelewel ser detta som ett bevis för en slutlig enighet mellan påve Calixt II och kejsar Henrik V (Lelewel 1835, s. 208).

Dels är mynten också svåra att bestämma då det på dess åtsida står STEPHANVS EPC och på frånsidan HENRIC(U)S REX. Under Stephans regeringstid förekommer ingen kung Henrik, då den samtida f.d kung Henrik V år 1111 kröntes till kejsare. Nästa kung Henrik är den VI och blir ej kung förrän 1169 då Stephan avlidit sex år tidigare. Jag ser den enda rimliga förklaringen vara den att denna mynttyp tillhör ett av de sällsynta då en prägling förlöpt fast tider och förhållanden ändrats. Vad som skiljer dessa två variationer åt är korset på åtsidan. Dbg 59 har ett kors med stjärnor i vinklarna och även en cirkel centralt i korset, vilket saknas hos Dbg 1413. Jag låter dem ändå tillhöra samma typ, då de liknar varandra betydligt mer än de övriga. Dannenberg har satt denna mynttyp först av b. Stephans mynt. Jag har inget ex. av denna typ i mitt material och vågar därför inte uttala mig närmare om dateringen.

Typ 32

Åtsidan på typ 32 (Dbg 61) har liksom Dbg 1413 ett kors med stjärnor i vinklarna samt inskriften STEPHAN EPS. Frånsidan har en profil med inskriften S STEPHANVS.

Typ 33

Åtsidan på typ 33 (Dbg 62) bär ej titeln EPS. Korset har fortfarande en stjärna i varje vinkel, men även en ring bakom korsets centrum, likt Dbg 59. Frånsidan visar mer än bara en profil, d.v.s. en halv kropp med lyfta händer. Inskriften är densamma som på typ 32.

Typ 34

På typ 34 (Dbg 60) ser man på åtsidan en hand hållande en kräkla (Jfr Dbg 58). Typen är slutmynt i fyndet från Oxarve på Gotland och ger alltså fyndet t.p.q 1120.

Typ 35

Typ 35 har på åtsidan en framvänd bröstbild med en kräkla. Inskriften är STEPHAN.. Frånsidan är den som skiljer sig mest ifrån de övriga. Den visar ett stort kors med en hand över. I nedre vänstra hörnet är en stjärna och i de övre två vinklarna alpha samt omega. Troligen skall detta genom den första grekiska bokstaven, alfa, samt den sista, omega, symbolisera evigheten eller oändligheten. Dannenberg har satt detta mynt under obekanta myntorter och har liksom jag aldrig sett något exemplar av det. Han noterar därför angående detta mynt att ärkebiskoparna Udo (1066-1077) och Bruno (1102-1124) låtit prägla liknande typer i Trier.

Typ 36

Typ 36 (Dbg 65) är präglad i Remiremont. Den har nämligen på frånsidan inskriften +S PETRVS runt ett knäfallande helgon. Åtsidan bär ett kors med RO-MA-RI-CVS i vinklarna samt inskriften +STEPHANVS. Denna typ utgör den enda daterbara typen från Remiremont (Jfr Dbg 81).

Typ	Dbg	Antal	Präglingstid	T.p.q.
29:2a	63	2	1120-1163	1120
29:2ao	64	-		-
30:7a	(Braun von Stumm 24)	-		-
31:1a	59	-		-
31:1b	1413	-		-
32:1a	61	-		-
33:1a	62	-		-

34:1a	60	1	1120
35:1a	66	-	-
36:8a	65	-	-

Övrigt material

St. Trond

Ännu en myntort nämns i samband med biskopens i Metz myntning. Det är St. Trond som ligger nordväst om Lüttich (Albrecht 1959, s. 75). Redan från 700-talet är en denar känd därifrån. I början av 1000-talet finns från denna ort en denar (Dbg 1826), som bär S:t Trudos namn, grundaren av klostret S:t Trudo, runt en profil. Frånsidan bär präglingsorten C-OLONI-A i tre rader tvärs över hela ytan. Helgonets namn visar att myntet ärpräglat i St. Trond. Klostret tillhörde biskopsdömet Metz till 1200-talet, därigenom blir biskopen av Metz myntherre. En förläning av mynträtten för St Trond är dock inte känd.

Vid andra hälften av 1000-talet, ungefär 1070/80, är en denar (Dbg 279) slagen i denna myntort. Denna denar bär STEPHAN runt en bröstbild med kräkla och SCS TRVDO runt en kyrka. Metz-biskopen erhöll åter mynträtten för St Trond, eftersom det från b. Stephan (1120-1163) härstammar ett mynt (Dbg 280, Dbg 281 som variation) som bär STEPHAN runt en tonsurerad bröstbild med krumstav. På frånsidan ses en kyrka.

Tourneur beskriver en prägling från Henrik IV (1056-1106) och b. Otbert von Lüttich (1092-1119) från St. Trond (Tourneur 1953, s. 63). Denna bär namn och bild av Henrik IV och Otbert samt ST efter namnet Otbert. Dessa två bokstäver tyder Tourneur som början på präglingsorten och förlägger myntet till början av 1100-talet, då St Trond och andra besittningar 1093 skulle ha tillfallit biskopen av Metz. Endast tio mynt av de behandlade mynten finns i fyra fynd - två i inlandet i Tyskland (ett ex. Dbg 279 i Maastricht III, t.p.q 1076 samt fyra ex. Dbg 280 i Maastricht I, t.p.q 1140) och två i Skandinavien (Johannishus ett ex. Dbg 279 samt Gannarve, fyra ex. Dbg 279). Dessa typer skiljer sig från de övriga präglade för Metz och kan inte placeras in i min typserie eftersom de tillhör olika myntcirkulationsområden.

Remiremont

Meningarna om vilka orter som egentligen hörde till den biskopliga myntningen i Metz har varit många och alternativen har diskuterats fram och tillbaka. Främst har diskussionen rört Remiremont. de Saulcy undviker helt detta problem, vilket Dannenberg kritiserar honom för. Fem typer som traditionsenligt anses vara Remiremontpräglingar är funna i Sverige. Två av dessa har jag redan behandlat (Dbg 65 & Dbg 81). De övriga tre (Dbg 32, Dbg 33 samt Dbg 1362) anser jag dock inte vara präglade för biskopen i Metz. Av Dbg 32 finns tyvärr bara en otillräcklig avbildning i de Saulcy (de Saulcy Suppl. Metz 1835, fig 27). Inget exemplar ingår alltså i mitt material. Myntet bär präglingsorten ROMARICVS och är således utan tvekan präglad i Remiremont. Dessutom bär det namnet S PETRVS, skyddshelgonet i Remiremont. Däremot bär denna typ ingen av mina myntherrars namn. Inskriften på åtsidan lyder istället: THEODE....S. Antagligen är det en av hertigarna Theoderik som avses, troligen II (1070-1115), vilken ligger bäst i tid och typen faller då utanför mitt material.

Dbg 33 bär ej namnet ROMARICVS och behöver ej vara från Remiremont. Visserligen bär det S PETRVS, men han är skyddshelgon även på andra orter (Kluge 1991 s.116). På åtsidan står DE.B.C.T, vilket - om detta är rätt tytt - är svårt att tolka till DEODERICVS.

Dessutom följer myntet inte alls den struktur min kronologi visar och myntet avskrivs utan tvekan till okänd ort. Dbg 1362 förekommer i fem exemplar i Sverige, varav fyra ingår i Grausnefyndet med ett t.p.q. så tidigt som 1051. På åtsidan synes —ODERICVS, men det verkar föregås av flera bokstäver än endast ett D. Frånsidan har

inskriften S. PETRV över hela ytan och namnet Romaricus nämns alltså ej över huvud taget. Jag avskriver även denna typ.

Övriga

Dbg 18 är det sista mynt Dannenberg hänfört till Adalbero II. Inget exemplar är funnet i Sverige. Myntet är inte avbildat och han förklarar att det bara finns ett ex., vilket är ett mycket dåligt och otydligt sådant. Myntet förekommer endast avbildat i F. de Saulcy, Metz 1833. Supplementet kom ut två år senare än huvudverket, d.v.s. 1835. Fig. 21 stämmer där överrens med Dannenbergs beskrivning av myntet. Efterföljande fig. 22 visar betydligt mindre av motiv och text, men stämmer helt överens med fig. 21. I texten berättar författaren att myntet innehas

av en abbot Jobal, som en gång haft en betydande post vid katedralen i Metz. M. de Geneste har gjort dessa teckningar och de Saulcy tror att fig. 22 är en direkt avbild av myntet, medan fig. 21 är ett rekonstruktionsförsök av hur det egentligen skulle sett ut. Detta vittnar om en vild fantasi då ingen av inskrifterna är tillräckligt tydliga för att en analys skall vara möjlig. Biskopsnamnet behöver inte alls vara Adalbero och helgonnamnet runt präglingsorten på frånsidan är en ytterst tveksam kombination. Man kan här dra slutsatsen att ingen sett myntet i verkligheten sedan 1833 då denna skrift är tryckt och beläggen är alltför svaga för att detta skulle vara en ny typ. Jag tror att myntet helt enkelt är ett exemplar av en redan känd typ - vilken är dock omöjligt att säga.

Ännu en typ har jag avskrivit, nämligen Dbg 34, som Dannenberg har fört till Dietrich II (1005-1046). Jag ställer mig ytterst tveksam till detta, då denna tid uppvisar en mycket klar och tydlig struktur, vilket denna typ inte alls passar in i! Inget mynt representerar denna typ i Sverige och ger mig alltså inget t.p.q. Jag antar att typen ej är präglad i Metz, utan i en annan stad där biskopar med namnet Adalbero förekommer, t ex Basel (Dbg 1876, s. 366) eller Lüttich (Dbg 1876, s. 118).

Dbg 22 skiljer sig totalt från de övriga i utseendet. Det otydliga namnet på framsidan har Dannenberg tolkat som TEOD... Jag antar att det är hertigen som avses och stryker denna mynttyp ur mitt material.

Dbg 23 finns ej representerat i Sverige och jag har heller inte funnit någon avbild av det. Enligt Dannenberg är det en obol till Dbg 22 och ingår alltså ej heller i mitt material.

Ett mynt Dannenberg tar upp, nr 1243, utgör ett särfall. Det är infört under rubriken "Unbekannten Prägestätten", d.v.s. okända präglingsorter (Dannenberg 1894, Tafeln s 55). Myntet har tidigare hänförts till Metz men Dannenberg ställer sig tveksam till detta. På framsidan av myntet syns ett kors med punkter i varje vinkel. Runt om är texten ...EDO... synlig. Frånsidan har ett Kristusmonogram och texten ADALBE... runt. Man har tidigare hänfört myntet till Adalbero II vars regeringstid sträcker sig från 984 till 1005. Dannenberg tar i texten till detta mynt upp faktumet att myntet kan ha att göra med den berömde Adalbert von Bremen (1045-72) att göra. Detta kan inte säkert fastställas förrän man funnit ytterligare ett exemplar, ett med tydligare frånsida, där hela namnet Adalbero eller Adalbert är synligt. Då bara ett fynd gjorts av detta mynt har jag bara ett t.p.q. (1047). Detta kan ligga både i början och i slutet av den för denna mynttyp aktuella cirkulationsperiod och är därför ett ytterst osäkert riktmärke. Adalbero II:s regeringsperiod slutar redan 1005 och importen kan för all del varit mycket sen, men ser man på Adalbert von Bremens regeringstid anser jag det troligast att myntet tillhör honom. Viktigast är dock att detta mynt helt stör den struktur som så tydligt framträtt under min sammanställning av kronologien. Under denna period är mynten uppdelade i enhetliga typer och de förekommer i flera exemplar. Präglingen sker i Metz och småningom även i Epinal och Marsal. Att plötsligt ett enda mynt som radikalt skiljer sig ifrån de övriga

skulle vara representerat i Sverige är därför närmast osannolikt (HBN 24/26, 1970/72).

Ett mynt har traditionellt tillförts Metz, men saknar typbestämning efter Dannenberg. Det ingår i fyndet från Snauvalds med t.p.q 1085. Myntherren skulle i så fall vara Dietrich II, men typen liknar inte någon av hans övriga typer. Åtsidan har en profil åt vänster och inskriften //DERICVS///. Frånsidan har en tempelbyggnad samt texten //AIII//, vilken är svårtolkad. Inget pekar på att myntet är präglat i Metz och jag avskriver myntet ur materialet. Möjligen avses hertig Dietrich (THEODERICVS) II (1070-1115).

IV. SAMMANFATTNING OCH RESULTAT

Huvudsyftet med denna uppsats var att få fram en kronologi för mynt präglade för biskopen av Metz under sen vikingatid. Jag har först delat in mynten i typer, som visat sig vara präglade på flera präglingsorter. Därefter har jag utifrån t.p.q. satt upp en kronologi för dessa typer. Detta har i sin tur bildat en klar och tydlig struktur. Det är endast vissa typer som är osäkra och där dateringen kan diskuteras.

Resultaten av mitt arbete redovisas punktvis:

1. Mynten kan delas upp i olika typer. Dessa typer präglas ofta på flera myntorter och benämns då som olika varianter. De är dock präglade under samme myntherre, d.v.s. biskopen av Metz.
2. Inom varianterna förekommer i sin tur olika variationer. Det kan t. ex. vara inskrifterna som skiljer sig åt. En intressant diskussion är vad variationerna står för. Varför nöjde man sig inte med ett antal varianter av varje typ utan lät prägla flera variationer? Flera tolkningar är möjliga och sannolikt beror det på hur präglingen gick till. En orsak kan bero på en mindre reglerad organisation, d.v.s. att stampgraverarna helt enkelt hade eller tog sig vissa friheter beträffande detaljutformningen. Antingen handlade det om ett mynthus där all prägling för myntherren skedde, eller flera olika myntmästare satt utspridda i staden och drev något liknande "enmansföretag". Förklaringen skulle i det sista fallet kunna ligga i ett markerande av var myntet slagits. Ett tomt kors betyder att variationen härstammar från en viss myntmästare medan ett kors med kulor i vinklarna kan tänkas utmärka en annan. Man vet t. ex. att i det romersk-bysantinska riket gick man tillväga på detta sätt. På samma myntort använde man olika s.k. "officina-märken" (lat. officina=verkstad, fabrik), som markerade att detta är "vår produkt". Detta bidrog också till kontrollmöjlighet på högre nivåer och även folket kunde kontrollera att präglingen gick rätt till.
3. Den normala valören är 1 penning (Pfennig). Vissa typer förekommer även som oboler (1/2 penning). Knappt hälften (ca 44.5%) av samtliga typer präglade för biskopen i Metz förekommer som oboler (36 typer, varav 16 har oboler).
4. Huvudmyntorten är Metz. Andra myntorter kom under olika perioder in i bilden. De första är Marsal och Epinal där b. Dietrich II vid mitten av sin regering, d.v.s. ca år 1028, började prägla. Dietrich II:s sista typ är dessutom även präglad i Saarburg (7:6a). Präglingen i Marsal verkar upphöra redan efter Hermann (ca 1090). Från och med Hermanns regering (1073-1090) börjar man även prägla i Rimlingen. Under Adalbero IV (1103-1115) kommer även Bockenheim in. Den siste biskopen under denna period, Stephan (1120-1163), präglade mynt i Saarwerden och Remiremont, medan präglingen i de tidigare nämnda orterna, med undantag av Metz, tycks ha upphört.
5. Flera typer tycks inte vara präglade samtidigt, utan avlöst varandra en efter en.
6. Den biskopliga myntningen kan delas in i tre stadier:
 - a) Första stadiet då både kungens/kejsarens och biskopens namn finns på mynten.
 - b) Andra stadiet då kungens/kejsarens namn försvinner helt. Att kejsarnamnet försvinner kan antingen vara en naturlig process eller bero på ändrade personliga relationer mellan kejsaren och biskopen.
 - c) Tredje stadiet där, märkligt nog, kungens/kejsarens namn återkommer. Detta infaller i slutet av den numismatiska vikingatiden, d.v.s. efter år 1120, under b. Stephan (Jfr Dbg 59 & 1413). Vad som händer under denna tid är svårt att säga, men fenomenet verkar existera på flera orter inom den feodala myntningen (Jfr Deventer, Wätz 1992).
7. På typerna präglade i Metz är så gott som alltid myntherrens namn utsatt. På typer präglade i övriga orter saknas dock dessa ofta. Detta kan bero på att mer information skulle få plats på mynten. I dessa fall verkar präglingsorten vara viktigare, till skillnad mot mynten präglade i Metz där man ofta utesluter detta. Om man ser generellt till tyska mynt är det inte alltid det står myntherrens namn vid en biskoplig myntning. Metz är dock ett exempel då man i de flesta fall kan läsa biskopsnamnet (Jfr mynt präglade i t.ex. Magdeburg som enbart visar ort samt helgonet S:t Mauritius).
8. Det är inte ovanligt att en och samma typ präglad på olika orter för biskopen i Metz dyker upp vid olika

tidpunkter i Sverige. Vissa dyker upp i senare fynd och har alltså senare t.p.q. Detta kan indikera en indirekt import från dessa orter, vilket i och för sig skulle falla sig naturligt då Metz är huvudorten vid Mosel, en av de viktigaste handelsvägarna under denna tid. Här måste man dock vara källkritisk och se till antalet exemplar från varje myntort. Antalet exemplar varierar kraftigt och i regel uppgår de variationer av den variant präglad i Metz till ett betydligt större antal. Dessa hamnar därför i tidigare fynd, medan få antal från en annan ort i regel hamnar i senare fynd. Alltså: ju färre exemplar desto senare t.p.q.

9. Även oboler visar tendens till att importeras senare än penningarna, trots att man måste anta att de är präglade samtidigt som penningen. Oboler är dock, liksom de mynt präglade för biskopen i Metz på andra orter än Metz, oftast representerade i betydligt färre antal, varför senare t.p.q har samma förklaring som ovan.
10. Mynten tenderar att med tiden minska i storlek och vikt.
11. Strukturen i kronologien visar mot slutet allt mer oreda och blir mer och mer upplöst. Mynterrens namn uteblir av okänd anledning i perioder. Troligen tyder detta på en orolig tid då man ej riktigt kunnat avgöra vem som var rättmätig myntherre.

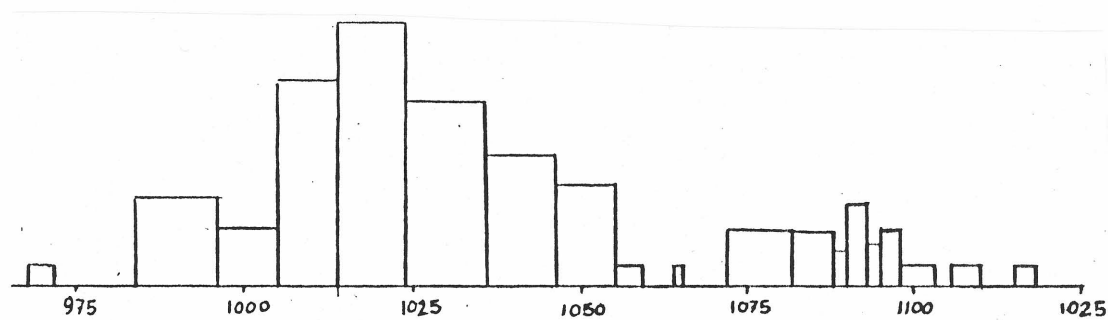

Fig. 2. Diagram över den biskopliga präglingen i Metz under vikingatiden baserat på mynten i svenska fynd.

VI. REFERENSER

- Albrecht G. 1959: Numismatische Studien, Heft 6. Das Münzwesen in Niederlothringen und Frieseschen Raum. Hamburg 1959.
- Braun von Stumm, 1959: Saarbrücker Hefte 9. Saarbrücken 1959.
- Cahn A E 1932: Auktionskatalog 79. Das fürstlich fürstenbergische Münzkabinett zu Donaueschingen. Frankfurt 1932.
- Cahn E B 1969: Die Münzen des Schatzfundes von Corcelles-près-Payerne. Schweizerische Numismatische Rundschau XLVIII., 106-227. Bern 1969.
- Corpus Nummorum Saeculorum IX-XI qui in Suecia reperti sunt. I,I-. Stockholm 1975-.
- Dbg H 1876-1905: Dannenberg H. Die Deutschen Münzen I-IV. Berlin 1876-1905.
- Grote H 1877: Stamtafeln. Leipzig 1877.
- Hatz G 1974: Handel und Verkehr zwischen dem Deutschen Reich und Schweden in der später Wikingerzeit. Lund 1974.
- HBN: Hamburger Beiträge zur Numismatik 24/26. Hamburg 1970/72.
- Hård & Jonsson, 1986: Fyndet i Chiffonjen. Lund 1986.
- Jonsson K 1986: Viking-age hoards and late Anglosaxon coins. Stockholm 1986.
- Jonsson K 1990: The import of German coins to Denmark and Sweden c. 920-990. Sigtuna papers. Commentationes de nummis Saeculorum IX-XI. Stockholm 1990, s. 139-143.
- Jonsson K 1992: The routes for the importation of German and English coins to the Northern Lands in the Viking-Age. Under tryckning i volym från symposium i Mainz 1990.
- Kluge B 1991: Deutsche Münzgeschichte. Die Salier und das Reich. Sigmaringen 1991.
- Lelewel 1835: Numismatique du moyen-âge, 3 band. Bryssel 1835.
- Malmer B 1968: Mynt och människor. Uddevalla 1968.
- Morrison K F 1967: Carolingian coinage. Numismatic notes and monographs, No 158. New York 1967.
- NNÅ: Nordisk Numismatisk Årsskrift. Helsingfors, Köpenhamn, Oslo, Stockholm 1936-.
- Petry K 1988: Die Münzprägung Herzog Theoderichs I von Oberlothringens in der Zeit des Fernhandelsdenars.

Hamburger Beiträge zur Numismatik. Heft 33/35, 1979/81s. 7-54. Hamburg 1988.
 PSW 1959: Polskie Skarby Wczesnosredniowieczne. Slaski J och Tabaczynski S, Wczesnosredniowieczne skarby srebrne Wielkopolski, Warszawa 1959.
 Salmo H 1948: Deutsche Munzen in Vorgeschichtlichen Funden Finlands. Helsingfors 1948.
 de Saulcy F 1833-1835: Recherches sur les Monnaies des Eveques de Metz. Metz 1833-1835.
 Scherer C W 1915: Berliner Münzblätter. Berlin 1915.
 Steffen R 1928: Anteckningar om Visby Högre allmänna läroverks Mynt- och antikvitetssamling. Bilaga till årsredogörelsen. Visby 1928.
 Söerd V 1965: Ein Münzfund des XII Jahrhunderts aus Kohtla-Käva. Eesti NSV Teaduste Akadeemia Toimetised, Uhiskonnateaduste. Tallin 1965.
 Tournier V 1953: Un denier frappé par l'empereur Henry IV. et Othbert prince-évêque de liège pour Saint-Trond. Revue Belge de Numismatique 1953.
 Wendling E 1979: Corpus Nummorum Lotharingiae Mosellanae. Metz 1979.
 Wätz A 1992: Vikingatida tyska mynt. En analys av präglingen Deventer. C-uppsats. Stockholm 1992.

Förklaringar till datalistan

Nr:

Fyndet är numrerade i geografisk ordning och upprättade av Kenneth Jonsson. För att framtida fynd skall kunna infogas har numren även en decimalsiffra.

T.p.q.T:

Kolumnen visar t.p.q (Terminus post quem) d.v.s. tidigaste möjliga datering för det senaste myntet, alltså för hela fyndet. Oftast tillämpas regeringstiden för myntherren. Då decimalsiffran 5 har använts betyder det att året lika gärna kan vara det efterföljande (ex. 840.5=840/1). Används decimalen 9 i mitt fall tillsammans med de tyska mynten innebär det att antalet bestämda mynt är få i förhållande till det totala antalet. Är en stjärna (*) satt efter numret betyder det att t.p.q. för hela fyndet bestäms efter annat än myntherren, men denna datering måste vara mer än fem år senare än t.p.q baserad på en regent.

T.p.q.G:

Kolumnen visar t.p.q för de tyska mynten i fyndet. Eftersom de yngsta mynten i ett fynd oftast är tyskt är t.p.q.T och t.p.q.G ofta detsamma.

Fyndort:

Denna kolumn visar platsen för fyndet. Vad gäller fyndorten har ofta många olika stavningar använts, särskilt för gårdar på Gotland, och i största möjliga utsträckning har den lokala stavningen använts. Delar av samma fynd har ofta funnits med flera års mellanrum. I vissa fall har fyndplatsen bytt namn då man funnit en senare del av skatten. Om så är fallet har fyndplatsen angivits efter den äldsta delen av fyndet.

L:

Landskapet fyndplatsen ligger i anges här. Standardförkortningar för Sveriges 25 landskap används:

Bl	Blekinge	Nb	Norrbottn
Bo	Bohuslän	Nä	Närke
Dr	Dalarna	Sk	Skåne
Ds	Dalsland	Sm	Småland
Go	Gotland	Sö	Södermanland
Gä	Gästrikland	Up	Uppland
Ha	Halland	Vb	Västerbotten
Hr	Härjedalen	Vg	Västergötland
Hs	Hälsingland	Vr	Värmland
Jä	Jämtland	Vs	Västmanland
La	Lappland	Ån	Ångermanland
Me	Medelpad	Ög	Östergötland
		Öl	Öland

TOTALN:

Det totala antalet mynt i fyndet. Denna uppgift kan för vissa fynd vara mycket osäker och bara vara ett antagande. Förkortningar för vidare information inom denna kolumn är:

c = cirka

+ = okänt antal mynt utöver denna siffra

+ = stort antal okända mynt utöver denna siffra

* = antagande (baserat på vikt eller annan information)

NOTY:

Antalet tyska mynt.

MUS:

Förkortningar för de muséer där fynden bevaras:

DM Dalarnas Muséum, Falun.

EM Eskilstuna Muséum, Eskilstuna.

GAM Göteborgs Arkeologiska Muséum, Göteborg.

GF Gotlands Fornsal, Visby. En ytterligare bokstav refererar till inventarieserie, ex GF C.

KMK Kungliga Myntkabinettet, Stockholm.

SHM Statens Historiska Muséum, Stockholm. Mynten ägs utav KMK, vilket var en del av SHM till år 1974.

Pri Privat ägo.

(Flera muséer återstår men endast dessa berör mina Metzmynt.)

Då flera muséer är inblandade nämns de med den största andelen av fyndet. Mynt i privata samlingar anges bara om inte något mynt är känt i offentliga samlingar.

INV:

Då ett museum förvärvat ett fynd ges ett inventarienummer. I vissa fall kan ett diarienummer ges (dnr). Inventarienummer ges i nummerordning. Fynd funna efter 1974, då KMK tillkom, har inventarienummer över 100 000 om de har inlösts av KMK. Varje del av samma fynd har sitt inventarienummer. T.ex. tillhör mynten i SHM 17747, GF C 5345, KMK 100592, 100967 och 101155 samma fynd men mynten är funna vid fem olika tillfällen (Gannarve, Hall sn på Gotland).

MYNTORT:

Orten där myntet är präglat, d.v.s. i mitt fall Metz, Epinal, Marsal o.s.v.

TITEL:

Titel på myntherren:

B = biskop

Kg = kung

MYNTHERRE:

Biskopens namn.

ÅR1:

Myntherrens första regeringsår.

ÅR2:

Myntherrens sista regeringsår.

ANR:

Kolumnen anger mitt typnummer.

DBG:

Kolumnen anger Dbgnummer.

VAR:

Eventuella variationer av Dannenbergs typer. Avvikelser eller referat till andra källor anges senare under kolumnen för anmärkningar.

En stjärna i denna kolumn innebär att jag bestämt mynttyp själv efter Dannenbergs typologi.

REF2:

I vissa fall avser bestämningen två mynt. Då fallet är svårt att avgöra anges båda alternativen.

Ex: DBG VAR REF2

19 V /20var

ANMÄRKNING:

I denna kolumn anges variationer och oboler. Då typ ej går att bestämma finns här en kort beskrivning av myntet.

METZ

B. Dietrich I (964-984)

Typ 1: 968-984

1:1a (Dbg 13)
T.p.q 991-1027

1:1ao (Dbg 14)
T.p.q 1070

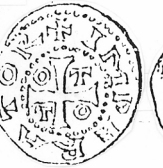

B. Adalbero II (984-1005)

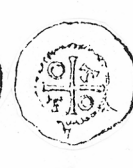
Typ 2: 984-996

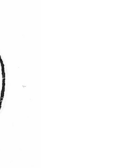
2:1a (Dbg 11)
T.p.q 991-1121

2:1b (Dbg 1404)
T.p.q 1089

2:1ao (Dbg 12)
T.p.q 999-1056

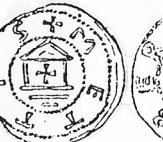
Typ 3: 996-1005

3:1a (Dbg 15)
T.p.q 991-1079

3:1b (Dbg 16)
T.p.q 999-1120

3:1c (Dbg 17)
T.p.q 1002-1089

3:1co (Dbg 1405)
T.p.q. -

B. Dietrich II (1005-1046)

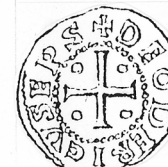
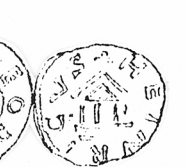
Typ 4: 1005-1020

4:1a (Dbg 19 + Salmo 4:3)
T.p.q (1005)1017-1143

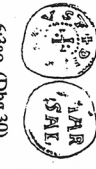

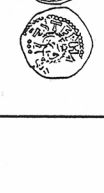
4:1ao (Dbg 21)
T.p.q 1017-1143

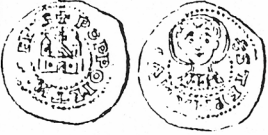
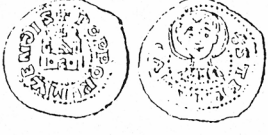
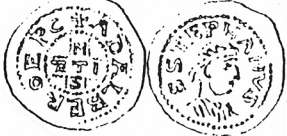
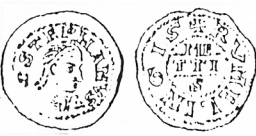

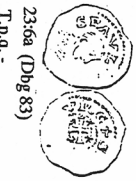
4:1b (Dbg 20)
T.p.q (1009)1024-1089

METZ	EPINAL	MARSAL	SAARBURG
 4:1c (Salmo 93:44) T.p.q 1026-1120			
Typ 5: 1020-1028 5:1a (Dbg 24) T.p.q (1005)1023-1121 5:1ao (Salmo 4:11) T.p.q 1053-1121			
Typ 6: 1028-1038 6:1a (Dbg 25) T.p.q 1024-1120 6:1ao (Salmo 4:15) T.p.q 1048-1143 6:1b (Salmo 4:12) T.p.q 1036-1059	 6:2a (Dbg 27) T.p.q (1011)1029-1102	 6:3a (Dbg 29) T.p.q (1005)1029-1102 6:3ao (Dbg 30) T.p.q 1053-1121	SAARBURG 7:6a (Dbg -) T.p.q. 1089
Typ 7: 1038-1046 7:1a (Dbg 26+Salmo 4:16) T.p.q 1035-1120 7:1ao (Dbg -) T.p.q. 1047-1084	 7:2a (Dbg 28) T.p.q 1047-1120 7:2ao (Dbg 1407) T.p.q 1066-1120	 7:3a (Dbg 31) T.p.q 1047-1143	Typ 8: 1047-1055 8:1a (Dbg 35) T.p.q 1047-1120 8:1ao (Dbg 36) T.p.q 1066 8:2a (Dbg 40) T.p.q 1059-1120 8:2ao (Dbg 1408) T.p.q. -
Typ 9: 1055-1064 9:1a (Dbg 37) T.p.q 1079-1102 9:1ao (Dbg 38) T.p.q. -	 9:2a (Dbg 39) T.p.q. -		

METZ	EPINAL	MARSAL	RIMLINGEN	SAARBURG
Typ 10: 1064-1072 10:1a (Cahn 79:354) T.p.q. 1143 10:1ao (Dbg 57) T.p.q. -				
B. Hermann (1072-1090) Typ 11: 1072-1078 11:1a (Dbg 43) T.p.q. 1084-1130 11:1b (Dbg 44) T.p.q. 1089-1130 11:1ao (Dbg -) T.p.q. - 11:1c (Cahn 79:348) T.p.q. 1102		 11:3a (Dbg 48) T.p.q. 1079-1120 11:3b (Dbg 74) T.p.q. 1089-1120	 11:4a (Dbg 75) T.p.q. 1084	 11:6a (Dbg 82) T.p.q. - 11:6b (Dbg 82v) T.p.q. 1102
Typ 12: 1078-1084 12:1a (Dbg 41) T.p.q. 1090-1120	 12:2a (Dbg 45) T.p.q. 1090-1102	 12:3a (Dbg 46) T.p.q. 1102-1130		
Typ 13: 1084-1090 13:1a (Dbg 42) T.p.q. -	 13:2a (Dbg 1409) T.p.q. 1090	 13:3a (Dbg 47) T.p.q. 1102-1143		
B. Poppo (1090-1103) Typ 14: 1090-1095 14:1a (Dbg 49) T.p.q. -		 14:3a (Dbg -) T.p.q. 1107	 14:4a (Dbg -) T.p.q. 1130	
Typ 15: 1095-1099 15:1a (Dbg -) T.p.q. 1116				

METZ Typ 16: 1099-1103 16:1a (Dbg 50) T.p.q 1143	EPINAL	RIMLINGEN 16:4a (Dbg -) T.p.q 1120
B Poppo / B. Adalbero IV (1090-1103) Typ 17: 1090-1093 17:1a (Dbg 67) T.p.q (1031)1089-1120 17:1ao (Dbg 1818) T.p.q. -		
Typ 18: 1093-1096	 18:2a (Dbg 1820) T.p.q 1090	
Typ 19: 1096-1099 19:1a (Dbg 68) T.p.q 1090-1130		
Typ 20: 1099-1103 20:1a (Dbg 1819) T.p.q. 1102-1120		
B. Adalbero IV (1090-1115) Typ 21: 1090-1098 21:1a (Dbg 51) T.p.q. 1111-1143 21:1b (Dbg 1412) T.p.q. -		
Typ 22: 1098-1106 22:1a (Dbg 52) T.p.q. -		 22:4a (Dbg 76) T.p.q. -

METZ	EPINAL	RIMLINGEN	BOCKENHEIM	SAARBURG
Typ 23: 1106-1112 23:1a (Dbg 56) T.p.q. 1130 23:1b (Dbg 53) T.p.q. 1130 23:1c (Dbg 55) T.p.q. 1143		 23:4a (Dbg 77) T.p.q. 1121 23:4b (Dbg 78) T.p.q. - 23:4c (Dbg 80) T.p.q. 1143	 23:5a (Dbg 70) T.p.q. - 23:5b (Dbg 1408) T.p.q. -	 23:6a (Dbg 83) T.p.q. -
Typ 24: 1112-1115 24:1a (Dbg 58) T.p.q. - B. Diegier / H. Simon von Oberlohringen (1115-1120) Typ 25: 1115-1120	 25:2a (Dbg 72) T.p.q. - 25:2ao (Dbg 73) T.p.q. -			
Typ 26: 1115-1120 26:1a (Dbg 1410+69) · 26:1ao (Dbg 1411) T.p.q. 1120-1143 Typ 27: 1115-1120				REMIREMONT 27:8a (Dbg 81) T.p.q. 1111
Typ 28: 1115-1120 28:1a (Dbg 68a) T.p.q. -				

METZ

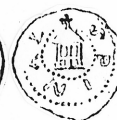
B. Stephan (1120-1163)

Typ 29: 1120-1163

EPINAL

29:2a (Dbg 63)
T.p.q. 1120

29:2ao (Dbg 64)
T.p.q. -

Typ 30: 1120-1163

SAARWERDEN

30:7a (Stumm 24)
T.p.q. -

Typ 31: 1120-1163

31:1a (Dbg 60)
T.p.q. 1120

Typ 32: 1120-1163

32:1a (Dbg -)
T.p.q. 1120

Typ 33: 1120-1163

33:1a (Dbg 61)
T.p.q. -

33:1b (Dbg 1413)
T.p.q. -

33:1c (Dbg 59)
T.p.q. -

Typ 34: 1120-1163

34:1a (Dbg 62)
T.p.q. -

Typ 35: 1120-1163

35:1a (Dbg 66)
T.p.q. -

Typ 36: 1120-1163

REMIREMONT

36:8a (Dbg 65)
T.p.q. -

